

LES MISSIONS POPULARS I LA VISITA PASTORAL A BARCELONA DURANT L'EPISCOPAT DE COSTA I BORRÀS (1850-1857)

per Casimir MARTÍ

Aquest article forma part d'un estudi en curs sobre la vida religiosa a la diòcesi de Barcelona durant la dècada 1850-1860. El període és d'una gran importància per a la vida de l'Església. El règim liberal, tot i que experimentarà encara oscil·lacions successives, es troba definitivament consolidat. Amb el Concordat de 1851, l'Església s'avé a acceptar en principi les noves circumstàncies, i, superada l'onada desamortitzadora de Mendizábal, admet un canvi transcendental, el de passar a dependre de l'Estat en una part substancial de la seva economia. Aquesta dependència quedarà accentuada per la desamortització anomenada de Madoz, desencadenada a partir del maig de 1855.

Per altra banda, el moviment obrer pren a Catalunya una gran volada en el bienni 1854-1856. Per desgràcia, l'Església es troba massa obsessionada per la defensa, davant les instàncies del poder civil, del que ella anomena «els seus drets», i per la preocupació de mantenir la disciplina interna del ramat fidel, tot preservant-lo de contagis exteriors. I així es pot dir que, globalment, es mostra insensible a les característiques específiques de la lluita de classes, i, més en general, a les línies de fons de la societat industrial naixent.

L'estudi en qüestió aspiraria a aconseguir tres objectius: primer, posar en evidència els recursos de tot tipus —personal, economia, organització, vida de pietat, disciplina, relacions amb els corrents

culturals i socials, interpretacions teològiques, etc.— amb els quals l'Església afronta la nova situació; segon, comprovar la implantació que aconsegueix de mantenir entre el poble; i tercer, observar els dinamismes de fons presents en la vida eclesiàstica i la potencialitat de futur que poden oferir.

Les primeres decisions significatives de la línia pastoral que va prendre Costa i Borràs en arribar a Barcelona van ser tres: predicar exercicis al clergat, anunciar i emprendre la visita pastoral a totes les parròquies, i organitzar la predicació d'una missió general a tot el bisbat.¹ S'haurien de tenir més dades per a poder assegurar que aquestes eren unes pistes d'actuació comunes, si més no, a una part de l'episcopat espanyol, tal vegada dels bisbes que veien com a més urgent la necessitat de reaccionar davant el canvi que havia experimentat l'Església a partir de la implantació definitiva del sistema liberal, en la dècada dels trenta. Quan, l'any 1851, la «Revista Católica» dona notícia de la predicació de missions en moltes diòcesis d'Espanya, subratlla que això té lloc «después de muchos años de irreligión e inmoralidad»,² com si les missions populars significuessin el punt de partida per a un redreçament de l'Església, després d'unes circumstàncies de trasbals molt profund.

Tanmateix, el que consta amb certesa és que la predicació dels exercicis al clergat, l'organització de missions populars i la visita pastoral van ser els primers passos que va seguir Antoni Maria Claret, en començar la seva funció pastoral com a arquebisbe de Cuba.³

1. L'administració del sagrament de la confirmació, a partir de mitjan juny de 1850, pot ser considerada com a carent de significat per a caracteritzar una línia pastoral. Les polèmiques que, en la premsa, es van suscitar en ocasió d'aquest acte episcopal sí que són significatives. Però d'elles se n'ha de parlar en un altre lloc.

2. La notícia de les missions, organitzades en molts indrets del país, vegeu-la a *Revista Católica* 18 (1851) pp. 24-28.

3. Desembarcà a Santiago de Cuba el 16 de febrer de 1851, va predicar els exercicis al clergat de la diòcesi del dia 24 de febrer al 2 de març del mateix any, i la predicació de la missió va començar el dia 5 de març i va durar fins al dia 25 del mateix mes i any: SAN ANTONIO MARIA CLARET, *Escritos autobiográficos y espirituales*, Madrid 1959, pp. 333-334.

A Barcelona, els exercicis al clergat els va predicar el mateix Claret, ja designat bisbe⁴, entre el 22 i el 29 de maig de 1850⁵, quan només havien passat dues setmanes escasses de l'entrada del nou bisbe Costa i Borràs a Barcelona. Del contingut d'aquests exercicis no en tenim cap notícia particular que ens permeti entrar en anàlisis i valoracions.

En canvi, hi ha documentació abundant sobre la predicació de les missions que, en la ment de Costa i Borràs, havia de precedir la visita episcopal a les parròquies. Així ho manifestava en una circular dirigida a tots els fidels de la diòcesi, el 30 de juny de 1850, on parlava de «la grande obra de la reparación, que ha de ser objeto y resultado, a la vez, de esta santa visita», i de la decisió que «algunos eclesiásticos prudentes y virtuosos recorran el territorio que Nos visitaremos», com a predicadors de la missió general.⁶

L'execució del pla de les missions populars

Tot porta a pensar que les missions de Gràcia, entre el 19 de juny i el 4 de juliol del 1850, van ser un cas a part, i potser un assaig general del pla que pròpiament va començar a partir del mes d'agost.⁷ Efectivament, en aquest més és quan Costa i Borràs

4. Havia acceptat la designació el dia 4 d'octubre de 1849, havia estat consagrat bisbe el 6 d'octubre de 1850, i fins als 28 de desembre de 1850 no va emprendre el viatge cap a Cuba: *Ibid.*, pp. 329-331.

5. «El Ancora», 22 de maig de 1850, núm. 142, p. 700, i 29 de maig de 1850, núm. 149, p. 813.

6. Col·lecció particular. El cronista de «El Ancora», quan relata la constitució dels cinc grups de missioners dels quals farem esment més endavant (vegeu nota 9), subratlla que la predicació missional formava part d'un pla pastoral preestablert: «Entre otras disposiciones que forman parte de un plan profundamente meditado, ocupan el principal lugar el establecimiento de constantes misiones (...). Entre tanto, y antes de salir a recorrer la diócesis en santa visita (...), ha dispuesto [el bisbe] preparar a sus sencillos habitantes por medio de una general misión»: «El Ancora», 20 d'agost de 1850, núm. 232, p. 805.

7. La crònica periodística d'aquesta missió, vegeu-la a «El Ancora», des del dia 21 de juny fins al 5 de juliol: núm. 172, p. 1.180; núm. 173, p. 1.197; núm. 174, p. 1.212; núm. 175, p. 1.226; núm. 176, p. 1.244; núm. 177, p. 1.260; núm. 178, p. 1.276; núm. 179, p. 1.292; núm. 180, pp. 1.309-1.310; núm. 181, p. 1.327; núm. 182, p. 5; núm. 183, pp. 19-20; núm. 184, p. 35; núm. 185, pp. 51-52; i núm. 186, p. 68. El bisbe Costa i Borràs es va presentar «a peu», i va inaugurar les missions amb un parlament pronunciat «en perfecto catalán», «El Ancora», 21 de juny de 1850, núm. 172, p. 1.180.

constitueix una *Junta protectora de misiones*⁸, i quan estableix cinc ternes de missioners⁹.

La importància que Costa i Borràs concedia a les missions populars queda palesa en la carta que el bisbe en persona adreça amb data del 12 d'agost del 1850 a personalitats importants de Barcelona, comunicant el seu pla missioner, indicant els noms que formen la *Junta protectora de misiones*, i demanant recolzament econòmic:

«Para atraer al pueblo no basta la voz del misionero, es también necesario el ejemplo de los hombres que por su posición son mirados y observados del mismo pueblo, y a éstos me dirijo para que, reuniéndose en mi rededor, muestren a todos el verdadero camino de la felicidad. (...) En esta atención, me prometo del discreto celo de Vd. que estimulará a todos sus amigos a fin de que tomen parte en una suscripción general que al intento queda abierta para fomentar las misiones y derramar libros de sanos principios entre el pueblo»¹⁰.

Les primeres expedicions de missioners les relata «El Ancora»: la tercera terna sortia el dia 20 d'agost de bon matí cap a Sant Feliu de Codinès, després de rebre el dia abans la benedicció del prelat. La primera terna i la segona rebien la benedicció episcopal el dia 20, i marxaven immediatament cap a Mollet i Granollers. La quarta terna i la quinta van ser beneïdes pel bisbe el dia 27 i es dirigiren tot seguit a Sant Llorenç Savall i a Llinars¹¹.

8. Vegeu la carta signada pel bisbe, el dia 12 d'agost de 1850, publicada a «El Ancora», 15 d'agost de 1850, núm. 227, p. 725. Al full en el qual aquest escrit fou distribuït abundantment per Barcelona, s'hi indiquen els noms d'aquesta Junta: «Presidente: el Excmo. e Ilmo. Sr. Obispo.- Vicepresidente: el M. I. Sr. Vicario General.- Vocales: Illtre. Sr. Barón de Rocafort, Illtre. Sr. Conde de Fonollar, Illtre. Sr. Barón de Maldá, el Dr. D. José Palau, catedrático de Sagrada Escritura, Rdo. D. José Gorgas, Rdo. D. Julián Maresma, Rdo. D. Pedro Naudó, D. Joaquín Cil, D. Javier Dalmases y D. Pedro Mayol.- Secretarios: D. Ramón Boldú y D. Félix Riu.- Contadores: D. Cayetano Grau y D. Pelegrín Guarch.- Tesoreros: D. Antonio Cuyás y D. Pedro Mayol.- Depositarios: D. Francisco Fornells y D. Ramón Garrigosa.- Vocales auxiliares: D. Joaquín Portells, D. José Pons y D. Narciso Planes». (Col·lecció particular).

9. «El Ancora», 20 d'agost de 1850, núm. 232, p. 805. «Primera terna: R.P. Ramón Ferrer. R.D. José Durán. R.P. Ramón Lapeire.- Segunda terna: R.D. Pedro Durán. R.P. Francisco Amigó. R.P. Bartolomé Pau.- Tercera terna: R.P. Ignacio Soler. R.P. Ramón Jové. R.P. Mariano Juliá.- Cuarta terna: R.D. Andrés Casanovas, misionero apostólico. R.P. N. Perramón. R.P. José Barceló.- Quinta terna: R.P. Ramón María Camps». Els altres membres de la cinquena terna, R. Josep Maria Glanadell i R.P. Antoni Pascual, consten en el mateix diari, 28 d'agost de 1850, núm. 240, p. 931. En realitat, en les cròniques periodístiques de les missions que apareixen a «El Ancora», hi figuren 9 ó 10 noms, no inclosos en les cinc ternes oficials. Les cinc ternes oficials són les que anuncia la *Revista Católica* 18 (1851) pp. 86-87.

10. Vegeu la carta de Costa i Borràs, citada en la nota 8.

11. «El Ancora», 20 d'agost de 1850, núm. 232, p. 805.

«El Ancora», entre el mes d'agost del 1850 i el mes d'abril del 1851, enumera trenta-cinc pobles del bisbat de Barcelona visitats pels missioners¹².

12. *Mollet*, 23 d'agost de 1850, núm. 235, pp. 852-853; 28 d'agost, núm. 240, pp. 931-932; 5 de setembre, núm. 248, p. 1.061.

Sant Feliu de Codines, 24 d'agost de 1850, núm. 236, p. 866; 6 de setembre, núm. 249, pp. 1.075-1.076.

Granollers, 29 d'agost de 1850, núm. 241, p. 948; 7 de setembre, núm. 250, pp. 1.091-1.092.

Llinars, 2 de setembre de 1850, núm. 245, pp. 1.012-1.013; 11 de setembre, núm. 254, p. 1.156.

Sant Llorenç Savall, 3 de setembre de 1850, núm. 246, p. 1.027; 18 de setembre, núm. 261, p. 1.268.

Santa Perpètua de Moguda, 8 de setembre de 1850, núm. 251, p. 1.108; 19 de setembre, núm. 262, p. 1.283; 23 de setembre, núm. 266, pp. 1.347-1.348.

La Garriga, 9 de setembre de 1850, núm. 252, pp. 1.124-1.125; 11 de setembre, núm. 254, p. 1.156; 19 de setembre, núm. 262, p. 1.283.

Sentmenat, 15 de setembre de 1850, núm. 258, p. 1.219; 27 de setembre, núm. 270, p. 1.412.

Cardedeu, 19 de setembre de 1850, núm. 262, p. 1.283.

Vilamajor, 20 de setembre de 1850, núm. 263, p. 1.299.

Dosrius, 23 de setembre de 1850, núm. 266, p. 1.348; 6 d'octubre, núm. 279, p. 84.

Palautordera, 29 de setembre de 1850, núm. 272, p. 1.445.

Sant Celoni, 29 de setembre de 1850, núm. 272, p. 1.445; 16 d'octubre, núm. 289, pp. 241-242.

Vilanova de la Roca, 11 d'octubre de 1850, núm. 285, p. 164.

Caldes de Montbui, 11 d'octubre de 1850, núm. 284, p. 164; 23 d'octubre, núm. 305, p. 499; 4 de novembre, núm. 308, pp. 546-547.

Ripollet, 26 d'octubre de 1850, núm. 299, p. 405.

Badalona, 8 de novembre de 1850, núm. 312, p. 612; 12 de novembre, núm. 316, pp. 673-674; 16 de novembre, núm. 320, p. 740.

Sant Boi, 22 de novembre de 1850, núm. 326, p. 835.

El Bruc, 4 de gener de 1851, núm. 369, pp. 49-50.

Vilafranca del Penedès, 3 de gener de 1851, núm. 368, p. 36; 7 de gener, núm. 372, p. 101.

Mataró, 8 de gener de 1851, núm. 373, p. 117; 9 de gener, núm. 374, p. 132; 11 de gener, núm. 376, p. 166; 24 de gener, núm. 389, pp. 373-374.

El Vendrell, 9 de gener de 1851, núm. 374, p. 132; 29 de gener, núm. 294, p. 452.

Vilassar de Mar, 12 de gener de 1851, núm. 377, p. 180; 1 de febrer, núm. 397, p. 501.

Montcada, 27 de gener de 1851, núm. 392, p. 420.

Vilassar de Dalt, 30 de gener de 1851, núm. 395, pp. 468-469.

Sant Cugat del Vallès, 31 de gener de 1851, núm. 396, p. 484; 22 de febrer, p. 418, pp. 837-838.

Vilanova i La Geltrú, 4 de febrer de 1851, núm. 400, pp. 549-550; 6 de febrer, núm. 402, pp. 582-583; 14 de febrer, núm. 410, pp. 709-710.

El Masnou, 18 de febrer de 1851, núm. 414, p. 769.

Gelida, 19 de febrer de 1851, núm. 415, p. 785; 11 de març, núm. 435, p. 1.105.

Rubí, 21 de febrer de 1851, núm. 417, p. 822; 23 de febrer, núm. 419, p. 853.

Sants, 16 de març de 1851, núm. 440, p. 1.188; 10 d'abril, núm. 465, p. 148.

Santa Coloma de Gramanet, 18 de març de 1851, núm. 442, p. 1.218.

Sant Sadurni d'Anoia, 23 de març de 1851, núm. 447, p. 1.302.

Martorell, 24 de març de 1851, núm. 448, p. 1.317.

Poble Nou, 10 d'abril de 1851, núm. 465, p. 148.

A Barcelona ciutat, les missions comencen en sis centres, el dia 9 de desembre del 1850, i es perllonguen fins al dia 18 del mateix mes¹³, i, en dos altres centres, des del dia 19 del mateix mes, fins al 27¹⁴. La «Revista Católica» afirma que, en aquests dos últims centres, es predicaven missions especials per a treballadors, de 7 a 9 del vespre. I afegeix:

«El señor obispo ha hecho una invitación especial a los dueños de fábricas para que procuren la asistencia de sus dependientes»¹⁵.

13. Els centres són: la Catedral (en castellà; predicadors, PP. Francesc Mestres, Lluís G. Xampaner i Joaquim Martí); Santa Maria del Mar (en català; predicadors, Rd. Francesc de P. Moliner i P. Ramon Boldú); Betlem (en català; predicadors, Rd. Antoni Gili, Josep Cuixart, Marià Costa i Francesc de P. Ventalló); Sant Francesc de Paula (en català; predicadors, RR. N. Crusat, Manuel Rodríguez i Baltasar Torroja); Santa Mònica (en castellà; predicadors, Pau Mias, Josep Maria Rodríguez i Antoni Crehuet); Jerònimes (en català; RR. Pere Mias, Facund Artigas i Joan Renom); Sant Miquel del Port (en català; predicadors, RR. Antoni Sagués i Josep Palau). «El Ancora», 9 de desembre de 1850, núm. 343, p. 1.112.

14. Aquests dos centres eren les parròquies del Pi i de Sant Agustí. Al Pi, hi predicaven els RR. Domènec Esteve, Gaetà Sunyol, Joaquim Lluch (futur bisbe de Salamanca, Canàries, Barcelona i Sevilla) i Francesc Güell. A Sant Agustí, els RR. Ramon Viorret, Ramon Maria Camps i Francesc de P. Ventalló. «El Ancora», 18 de desembre de 1850, núm. 352, p. 1.257.

15. 18 (1851) p. 87. El cronista de la *Revista Católica* es refereix a la gestió que va portar a terme Costa i Borràs prop de la Junta de Fàbriques de Barcelona, el mes de desembre de 1850. En l'esborrany de la carta que el bisbe va dirigir a l'entitat patronal barcelonina (Arxiu Diocesà de Barcelona, *Registro común*, 1850, fols. 62 i ss.), Costa i Borràs situa la predicació missional en el context del Jubileu convocat per Pius IX l'any 1850, i proclamat a Barcelona el 15 de desembre del mateix any («El Ancora», 15 de desembre de 1850, núm. 349, pp. 1.028-1.029; 17 de desembre de 1850, núm. 351, pp. 1.242-1.243). Fa esment de la predicació missional, en les seves dues etapes ja indicades:

«Después de haberse anunciado la palabra de Dios en los templos, he designado el de San Agustín y del Pino, al que se agregará en breve el de San Pablo, casi exclusivamente para proporcionar ocasión a los jornaleros a que asistan, porque hasta la hora, que es la de las siete, se ha prefijado para ellos. Yo me prometo de la ilustración y religiosidad de V.S., se servirá emplear toda su influencia a fin de secundarlo y facilitarlo.»

Costa i Borràs aprofita l'ocasió per a demanar també la col·laboració patronal, perquè «en los días festivos cese todo trabajo y se consagren al servicio divino». En aquest sentit, el bisbe subratlla «el desprecio funesto que se advierte en algunos católicos». La col·laboració demanada s'estén també a les festes del santoral, anomenades «medias fiestas», «en cuyos días deseo vivamente y aún suplico se les conceda media hora a los operarios», per a anar a missa.

Les raons d'aquesta col·laboració sol·licitada val la pena de transcriure-les: «Está en nuestro interés y en nuestro deber el procurar la moralización de esas masas proletarias, que son la pesadilla de los hombres pensadores y en su día podrían causar grandes pérdidas y sinsabores. Todas las medidas de represión que se utilizan contra ellos, poco o ningún éxito tendrán sin el auxilio de la Religión, único principio fecundísimo de toda clase de bienes, y que hace al hombre bueno por dentro y por fuera». Vegeu també el text al qual fa referència la nota 82: «No veo más remedio que Religión y represión».

«El Ancora» anuncia, a més, la missió de Sant Pau del Camp¹⁶ i la de la Casa de Caritat¹⁷.

Una altra campanya de missions sembla que s'iniciï a la tardor de 1851, aquesta vegada dirigida sobre el Llobregat. «El Ancora» indica la sortida de missioners cap a Sant Feliu de Llobregat, l'Hospitalet i Gavà¹⁸. I, el 16 de gener del 1852, anuncia la missió que es predica a Sant Andreu del Palomar¹⁹.

L'enumeració dels pobles missionats que fa «El Ancora» no és completa. Entre els certificats que el bisbe demana a diferents ajuntaments per a testimoniar sobre la predicació dels missioners, hi figura el de l'ajuntament de Terrassa, el de Sitges i el de l'Arboç, que no apareixen anunciats en «El Ancora» com a pobles missionats²⁰. De tota manera, les cròniques publicades en l'esmentat diari ofereixen una base suficient per a caracteritzar el desenrotllament de les missions de cada poble.

El desenrotllament de la missió

La missió no es limitava a ser una proclamació d'uns sermons. Tenia, entre altres coses, el seu cerimonial significatiu. D'aquest cerimonial, les cròniques en destaquen els principals ingredients, sense que s'hagi de concloure que en cada cas entrava en joc cada un d'aquests elements.

Hi ha, en primer lloc, la benedicció del bisbe, que reben els missioners abans d'emprendre el viatge cap als pobles on han de predicar²¹.

16. «El Ancora», 29 de desembre de 1850, núm. 363, p. 1.452.

17. *Ibid.*, 28 de novembre de 1850, núm. 332, p. 934.

18. *Ibid.*, 5 de setembre de 1851, núm. 613, p. 1.061.

19. *Ibid.*, 23 de gener de 1852, núm. 753, pp. 556-557.

20. Arxiu del Ministeri de Justícia, Madrid, lligall 3.760, núm. 12.681. Aquests certificats són dels ajuntaments de Vilafranca del Penedès, Sitges, l'Arboç, Caldes de Montbui, el Bruc, Dosrius, la Garriga, Sant Feliu de Codines, Sant Celoni, Badalona, el Masnou, la Roca, Sentmenat, Sant Boi, Sant Llorenç Savall, Sants, Sant Joan de Vilassar, Mollet, Martorell, Sant Pere de Vilamajor, Mataró, Terrassa i l'Hospitalet. El bisbe Costa i Borràs presentà aquests certificats en una carta del 10 d'octubre de 1851, on deia entre altres coses: «Abiertas recientemente las Cortes y teniendo muy presentes los rudos e inmerecidos ataques que sufrió el Gobierno de S.M. en las anteriores, con motivo de las misiones de Cataluña, he creído oportuno, por si se repiten en las presentes, respoder por mi parte con los atestados que tengo la honra de acompañar a V.E.».

21. «El Ancora», 20 d'agost de 1850, núm. 232, p. 805, i 28 d'agost de 1850, núm. 240, p. 931.

L'arribada dels missioners al lloc destinat té també el seu protocol: els anuncia el repic de campanes, són rebuts per una comissió eclesiàstica i civil, i instal·lats provisionalment en una casa a l'entrada del poble. A Palautordera, la meteorologia va pertorbar aquesta fase del cerimonial. El cronista de «El Ancora» s'explica així:

«El sonido de las campanas nos anunció que los Misioneros se hallaban ya a la otra parte de la riera que baña esta población. Pero, como a causa de las copiosas lluvias la corriente era muy crecida, tuvieron que aguardar los Misioneros cerca de dos horas y después pasaron por medio de un carro tirado por dos robustos bueyes. A la otra parte de la riera se hallaba el Rdo. señor cura regente con algunos señores del Ayuntamiento y un gran número de fieles, aguardando todos con impaciencia la llegada de los enviados del Señor»²².

A continuació, s'organitzava la processó que anava a cercar els missioners, amb el sant Crist i els altres signes de les grans solemnitats (ciris, gonfanons, presència de les confraries amb les banderes)²³. Els missioners adoraven el *lignum crucis* que els oferia el rector de la parròquia, i la processó retornava a l'església parroquial, passant pels carrers principals de la població, adornats, i il·luminats si el cas ho portava. Durant la processó, es cantaven les lletanies, interrompudes per *flechas*, *letrillas*, *saetas*, o *coplas*, cantades o proclamades pels missioners. Diu el cronista de Badalona:

«Parábase de cuando en cuando (la processó), al son de una campanilla tocada por un Rdo. P. Misionero, y lanzando flechas (letrillas piadosas) que eran oídas con religioso silencio»²⁴.

Eventualment, la població rebia els missioners amb crits d'*Ave Maria Puríssima*, com fa constar el cronista de Martorell²⁵. Alguns corresponsals, en termes de «crònica de societat», insisteixen en la participació a la processó de personalitats destacades del poble: «lo más florido de la población»²⁶, o «los devotos pudientes»²⁷.

22. *Ibid.*, 29 de setembre de 1850, núm. 272, p. 1.445.

23. Vegeu, per exemple, el cas de Santa Perpètua de Moguda, *ibid.*, 8 de setembre de 1850, núm. 251, p. 1.108.

24. *Ibid.*, 12 de novembre de 1850, núm. 316, p. 674.

25. *Ibid.*, 24 de març de 1851, núm. 448, p. 1.317.

26. A Caldes de Montbui, *ibid.*, 23 d'octubre de 1850, núm. 297, p. 356.

27. A la Garriga, *ibid.*, 9 de setembre de 1850, núm. 252, p. 1.124.

Ningú no negarà els efectes publicitaris de tot aquest cerimonial. Arribada la processó a l'església parroquial, un dels missioners pronunciava el sermó inaugural de la missió. Vet aquí una de les cròniques d'aquestes cerimònies inaugurals, que es pot considerar típica, la de Mollet:

«Serían las cinco de la tarde cuando la primera terna de los RR. PP. Misioneros llegó a la población. Un repique general de campanas, un toque solemne como es costumbre en las principales festividades anunció a los de Mollet que la Santa Misión acababa de entrar en la población. Acto continuo, reunieronse los RR. Cura párroco y Vicario, Ayuntamiento y Obreros de la parroquia, y con el sagrado estandarte y el Santo Cristo, acompañado de un gran número de hachas, se dirigieron a la casa en que a su entrada se habían detenido los misioneros. (...) Empezó su curso la procesión, y entonando las santas letanías recorrió los principales puntos de la población, atestados de fieles, que se inclinaban reverentes al paso de los sacerdotes del Señor. De cuando en cuando, el son de una campanilla disponía el alto de la procesión, y los RR. Misioneros cantaban unas coplas, que como flechas llegaban al corazón de los presentes. Llegaron por fin a la iglesia y concluyeron las letanías. Entonces el predicador ocupó el púlpito (...)»²⁸.

La durada de la missió varia, segons les circumstàncies, entre nou i quinze dies. A Llinars, les jornades missioneres duren només nou dies, i finalitzen

«dos días antes de la fiesta mayor (...), por no verse obligados (els missioners) a autorizar con su presencia los bailes y saraos con que se acostumbra a celebrarse las fiestas en todo el Vallés»²⁹.

En canvi, a Vilanova de la Roca els missioners van condescendir a allargar la missió una setmana més en vista de la resposta positiva que va donar la població³⁰.

Els actes principals de la missió són la predicació catequística a nens, joves i adults³¹, la predicació moral³², la confessió, que se

28. *Ibid.*, 23 d'agost de 1850, núm. 235, p. 852.

29. *Ibid.*, 11 de setembre de 1850, núm. 154, p. 1.156.

30. *Ibid.*, 11 d'octubre de 1850, núm. 285, p. 164.

31. Amb repartiment de llibrets i estampes. A Gràcia, s'especifica que era material del P. Claret, *ibid.*, 22 de juny de 1850, núm. 173, p. 1.197.

32. El cronista de Sant Llorenç Savall denomina aquestes dues funcions dels missioners com a funcions de «catequista», per una part, i d'«orador», per l'altra. *Ibid.*, 18 de setembre de 1850, núm. 261, p. 1.268.

celebra segons els casos el tercer, quart o cinquè dia, la comunió (o comunions) general que té lloc un dia festiu, el perdó dels enemics, el sermó de la perseverança, la benedicció d'objectes piadosos, i el cant final del *Te Deum*, en acció de gràcies. D'aquests actes, els que són considerats més significatius de l'èxit de la missió són els de les confessions i de les comunions. Diu el cronista de Gràcia:

«El confesionario es muy concurrido (...); se espera una lucidísima comunión general»³³.

En certs casos, els cronistes subratllen que els missioners no donen l'abast a les confessions: a Cardedeu es queden dos dies més dels previstos per a atendre a les confessions³⁴. A Sant Sadurní es queden persones sense confessar, al final de la missió³⁵. A Ripollet, algun amo va estimular els seus obrers

«para que fuesen a confesarse, ofreciéndose a pagarles íntegro el salario, como si hubiesen trabajado todo el día»³⁶.

L'acte que més vegades és presentat com a més emocionant, més que el sermó de la mort³⁷, és el del perdó dels enemics. A Granollers, narra el cronista, aquest dia la concurrència va ser extraordinària: a més de l'església, s'omplí el cementiri i la plaça veïna. De la predicació sobre el perdó dels enemics, diu:

«El efecto que produjo fue maravilloso, particularmente al ver arrodillado a su venerable anciano señor Cura párroco, pidiendo perdón a sus amados feligreses, y al ver hacer otro tanto a los RR. PP. Misioneros, no se oían más que sollozos mezclados con abundantes lágrimas. No sólo hubo reconciliaciones en la iglesia, sí que también en las calles y hasta en las casas»³⁸.

L'ordre que seguien les funcions de la missió ens el revela el cronista de la missió de Gràcia:

33. *Ibid.*, 30 de juny de 1850, núm. 181, p. 1.327.

34. *Ibid.*, 19 de setembre de 1850, núm. 262, p. 1.283.

35. *Ibid.*, 23 de març de 1851, núm. 447, p. 1.302.

36. *Ibid.*, 26 d'octubre de 1850, núm. 299, p. 405.

37. El cronista descriu les llàgrimes que el sermó de la mort va provocar en l'auditori gracienc. *Ibid.*, 30 de juny de 1850, núm. 181, p. 1.327.

38. *Ibid.*, 7 de setembre de 1850, núm. 250, pp. 1.091-1.092. Vegeu reaccions similars a Gràcia (*ibid.*, 4 de juliol de 1850, núm. 185, pp. 51-52, i 5 de juliol de 1850, núm. 186, pp. 68-69) i a Mollet (*ibid.*, 5 de setembre de 1850, núm. 248, p. 106).

«Desde las seis a las siete de la tarde los señores misioneros catequizarán a los párvulos, instruyéndoles en la doctrina cristiana. A las siete empezará el Santísimo Rosario, cantándose con acompañamiento de órgano en cada misterio una letrilla alusiva. Seguidamente tendrá lugar la práctica (*sic*) doctrinal y, después de cantadas nuevas letrillas, empezará sobre las ocho de la noche el sermón. Concluido el exordio y rezada el *Ave Maria*, se cantará asimismo una letrilla adecuada al tema. Otras nuevas letrillas se cantarán acabado el sermón, concluyendo la función con la Letanía Lauretana cantada a coros»³⁹.

El recurs reiterat a les *letrillas* manifesta probablement la temptativa de fer concentrar l'atenció en punts que es consideraven substancials, i de provocar una certa participació activa en els concurrents.

Referent a la composició de l'auditori, el cronista de Vilanova i la Geltrú fa ressaltar l'heterogeneïtat de l'assistència, on hi havia

«mezclado el andrajoso jornalero con los inteligentes y hacendados de esta villa, sentada la sencilla aldeana al lado de la más lujosa y entonada señora»⁴⁰.

El cronista de Ripollet, amb estil menys enfàtic, relata la ja esmentada insistència d'algun amo sobre els treballadors, perquè anessin a confessar-se, i ofereix una variant quan recull que el nombre d'homes que combreguen és superior al de dones⁴¹.

Els temes de la missió

Solament dues cròniques relaten amb una certa precisió la temàtica de la predicació missional. La crònica de Sant Feliu de Codines transcriu tot el programa de la predicació dels dotze dies que va durar la missió. El de Gràcia refereix els temes de la major part dels dies, però la llista no és completa⁴².

39. *Ibid.*, 20 de juny de 1850, núm. 171, p. 1.164.

40. *Ibid.*, 14 de febrer de 1851, núm. 410, pp. 709-710.

41. Vegeu la nota 36. També a Vilanova de la Roca fan la mateixa observació respecte del predomini del nombre d'homes (*ibid.*, 11 d'octubre de 1850, núm. 285, p. 164).

42. S'ha de tenir present que, a Gràcia, la missió va durar 14 dies, i a Sant Feliu de Codines, només 12. Els interrogants signifiquen que no consta el tema.

PUNT DOCTRINAL

Gràcia	Sant Feliu de Codines
1. Últim fi de l'home	Naturalesa i necessitat del Sagrament de la Penitència.
2. La virtut de la fe.	Utilitat i necessitat de la confessió general.
3. Necessitat de la penitència.	Necessitat de l'examen de consciència i mode de fer-lo.
4. La virtut de la fe.	El propòsit.
5. La virtut de l'esperança. Llibres prohibits (¿digressió?).	No callar cap pecat en la confessió.
6. La virtut de la caritat.	L'irracional vici de la blasfèmia.
7. La virtut de la religió.	Les paraules obscenes.
8. Sagrament de la penitència.	Deure dels pares d'instruir els fills.
9. Sagrament de la penitència.	Obligació dels fills d'obeir els pares.
10. El dolor dels pecats.	Mode d'oïr missa. Obligació i utilitat.
11. ?	Disposicions per a rebre l'Eucaristia.
12. La satisfacció penitencial.	----
13. ?	----
14. ?	----

PUNT MORAL

Gràcia	Sant Feliu de Codines
1. Misericòrdia de Déu.	La salvació.
2. Importància de la salvació.	El pecat.
3. ?	Perill de diferir la conversió.
4. El pecat com a ofensa a Déu.	La mort.
5. Paciència en les contrarietats.	La mort.
6. Insuficiència de les coses del món.	L'infern.
7. La impietat.	No es pot servir dos senyors.
8. Perill de diferir la conversió.	La Mare de Déu, model de puresa.
9. La mort.	El vici de la impuresa.
10. Premi del just.	La glòria.
11. ?	Perdó dels enemics.
12. Elogi de la Verge.	Sermó de perseverança.
13. Perdó dels enemics.	----
14. Perseverança.	----

Les diferències perceptibles entre els dos esquemes són indicatives de l'àmplia discrecionalitat amb què els missioners escollien els temes de la seva predicació. La discrecionalitat no s'aplica, evidentment, als dos punts que constitueixen l'eix de la predicació missional: el pecat i la penitència. Aquests dos temes són emmarcats amb temes d'allò que podríem anomenar —en una forma, per al cas, excessivament solemne— antropologia cristiana, com són la salvació de l'home, la mort, les virtuts teològals, els novíssims; van acompanyats també de temes que tracten de reflectir els problemes morals que afecten la majoria de l'auditori, com seria, en el cas de Sant Feliu de Codines, la blasfèmia; i s'ofereixen també en la predicació uns certs instruments d'anàlisi moral i psicològica, i de mitjans per a la resolució dels problemes morals plantejats. La identificació concreta i existencial dels problemes plantejats en general, i l'adopció dels mitjans per a solucionar els esmentats problemes no solament constituïen actes integrables en el sagrament de la penitència, sinó que era pròpiament la manera d'afirmar la pertinença psicològica i sociològica al grup catòlic, al grup dels fidels⁴³.

Circumstancialment, les cròniques ofereixen algun ressò que certs temes suscitaven en l'auditori: les llàgrimes que desperta a Gràcia la predicació de la misericòrdia de Déu⁴⁴, o la impressió que produeixen els recursos retòrics d'un dels predicadors de Granollers sobre l'auditori que

«no pudo menos de experimentar una conmoción visible por las lágrimas cuando el domingo último, al concluir el sermón sobre la blasfemia, exclamó el predicador con aquellas sublimes palabras del real profeta: «Exsurge Domine», etc., alzando al mismo tiempo la venerable imagen del Santo Crucifijo, cuya imagen parecía repetir en aquel acto las mismas palabras del inspirado predicador»⁴⁵.

Els resultats de la missió

En termes generals, i en un context de defensa obligada de les missions populars, el bisbe Costa i Borràs fa ressaltar que

43. L'anàlisi del contingut de la predicació no entra en aquest capítol.

44. «El Ancora», 22 de juny de 1850, núm. 173, p. 1.197.

45. *Ibid.*, 29 d'agost de 1850, núm. 241, p. 948.

«los frutos fueron abundantes y tal vez se debe la tranquilidad del país en parte a estos esfuerzos»⁴⁶.

Els termes en els quals s'expressen els cronistes de «El Ancora» en parlar de l'èxit de les missions resulten, en general, excessivament encomiàstics i carregats d'emotivitat per a conferir-los un significat rigorós. Una mesura d'aquests resultats podrien ser les referències dels mateixos cronistes a la concurrència als actes missionals. Si s'exceptua el cas de les cròniques sobre la missió a Barcelona ciutat, és pràcticament unànime la coincidència dels cronistes a subratllar el caràcter extraordinari de l'assistència de fidels, fins a cometre exageracions manifestes, com és el cas del corresponsal de Vilanova i la Geltrú⁴⁷. Seria evidentment desencertat voler prendre aquestes cròniques com a punt de partida per a una quantificació amb un mínim de garanties de rigor. El que resulta cert és que, als pobles, la missió constituïa un autèntic esdeveniment. Comenta el cronista de Badalona:

«En todo el día no ha circulado otra noticia en esta villa que la de la llegada de la Santa Misión»⁴⁸.

La sobrietat de les cròniques periodístiques que, sobre la missió a la ciutat de Barcelona, publica «El Ancora»⁴⁹ contrasta amb l'exube-

46. Carta de Costa i Borràs al Ministre de Gràcia i Justícia, 2 d'abril de 1852, Arxiu del Seminari de Barcelona, lligall 179. El context polèmic en el qual es produeix aquest judici positiu del bisbe serà exposat en un altre capítol de l'obra de la qual formarà part l'escrit present.

47. El nombre de 6.000 concurrents en un sermó és inversemblant, no havent-hi proves positives, en una població que, conjuntament amb la Geltrú, comptava 11.400 habitants, i essent així que el cronista fa constar un concurs de 1.500 persones l'últim dia de la missió. Vegeu la xifra de 6.000 a «El Ancora», 4 de febrer de 1851, núm. 400, pp. 549-550, i l'altra xifra, *ibid.*, 14 de febrer de 1851, núm. 410, pp. 709-710.

48. *Ibid.*, 12 de novembre de 1850, núm. 316, p. 673.

49. 10 de desembre de 1850, núm. 344, p. 1.128. Anuncia el començament de les missions a Barcelona el dia 9, i es limita a consignar: «El concurso ha sido bastante notable y satisfactorio, atendido a ser el primer día y el tiempo muy malo. El Excmo. e Ilmo. Sr. Obispo asistió en la Santa Iglesia Catedral».

11 de desembre de 1850, núm. 345, p. 1.141. Es limita a dir: «El Excmo. e Ilmo. Sr. Obispo de esta diócesis asistió ayer a la Misión de Santa María del Mar».

12 de desembre de 1850, núm. 346, p. 1.160. Es limita a dir: «El Excmo. e Ilmo. Sr. Obispo de esta diócesis asistió ayer a los sermones de misión en la iglesia parroquial de Belén». I, els dies successius, ho anuncia igualment per als altres centres (13 de desembre de 1850, núm. 347, p. 1.176; 14 de desembre de 1850, núm. 348, p. 1.192; 15 de desembre de 1850, núm. 349, p. 1.208). Una nota del dia 18 de desembre de 1850, núm. 352, pp. 1.256-1.257, parla de l'acabament de les missions en els sis primers centres missionals, i del començament en els altres dos (vegeu nota 13). El dia 21 de desembre de 1850, núm. 355, p. 1.303, es fa una referència escarida, com les anteriors, a les missions del Pi i de Sant Josep.

rància dels cronistes de les localitats de la província. El fet que d'entrada, a Barcelona ciutat, es prescindeixi de tot el cerimonial de rebuda dels missioners, i de la potencialitat propagandística d'aquest acte, sembla que permeti deduir que l'impacte que es va pretendre aconseguir sobre la població a la capital no va ser total, com el que s'intentava assolir als pobles.

La conclusió, a partir d'aquest indici, podria ser que les missions a la capital van recollir la clientela habitual de les esglésies.

La manca d'impacte ciutadà ens la confirma un article editorial de «El Ancora», signat per J.(oaquim) C.(il)⁵⁰. La literatura, en aquest article, és emfàtica, i l'èmfasi contribueix en part a fer que l'editorial no pugui prendre's com un autèntic balanç de les missions a la ciutat de Barcelona. Amb tot, els recursos retòrics no impedeixen de constatar les amenaces que l'articulista fa gravitar sobre la capital catalana, frívola com una donzella, quan hauria d'haver estat asenyada com una matrona. La queixa de l'editorialista es concreta en això: Barcelona, durant els dies de la missió, va seguir la vida ordinària, sense «tancar»,

«sin suspender en estos días de Misión y de Indulgencia, ni siquiera por breves horas, tu afán de atesorar y tus veleidosas asambleas»⁵¹,

diu J. C., interpel·lant la ciutat. Les assembles vel·leïtoses es refereixen als llocs de diversió:

«No cerraste, sino que te agolpaste a ellas como de costumbre, las puertas de tus centros de holganza y de placer. Tus lujosas concurrencias, tus brillantes espectáculos fueron para tí, en aquellas horas que debías consagrar a Dios, como un sacrificio ofrecido a Baal, robándoselo a tu Dios y Dios de tus hijos»⁵².

Sempre amb les limitacions inherents a l'estil grandiloqüent, J. C. registra també, com a sensibilitzat per la missió, el cercle habitual dels fidels:

«Mientras la religiosas turbas recogían su espíritu y hacían llegar a tus oídos el suspiro del dolor y el acento de la plegaria, ¿qué hacías tú? Te alejabas

50. *A Barcelona, sobre el fruto de la Santa Misión*, a «El Ancora», 18 de gener de 1851, núm. 383, pp. 273-276.

51. *Ibid.*, p. 275.

52. *Ibid.*

por no oírlos, y procurabas olvidarlos entre las armonías de orquesta voluptuosa y la lúbrica melodía de los cantos: las místicas sombras del tabernáculo las dejaste para tus hijos dados a la piedad, y guardaste para tí los atrios de la luz, donde, por el abuso de gozar, tu razón se deslumbra y tu senectud se precipita»⁵³.

La sensació d'un cert fracàs, en el sentit que no es va aconseguir commoure la consciència ciutadana, sembla que la corrobori el mateix editorialista en reconèixer que l'acompliment de l'esperança de commoure Barcelona s'havia d'esperar per a una altra ocasió. Després de reconèixer que els «triomfs» de la missió han estat

«pocos en comparación de los muchos a quienes Dios llamaba por boca de sus ministros»⁵⁴,

afegeix:

«Otro día tal vez te enviará el Señor nuevos profetas: prepárate siquiera para entonces y dispon a tus hijos, extraviados por tí, a que hagan penitencia»⁵⁵.

Un altre signe dels resultats de la missió volen oferir-lo els cronistes quan fan constar el nombre de confessions i de comunions⁵⁶. Tampoc no seria correcte aquí prendre's les xifres de les cròniques amb una desorbitada serietat estadística. El cronista de La Garriga és el que vol donar a la seva quantificació un major rigor:

«Mil doscientas personas de comunión se cuentan en este pueblo, y bien pudiéramos decir que seis entre tantas no han dejado de presentarse a recibir el pan de los Angeles en la sagrada mesa»⁵⁷.

I el cronista de Dosrius afirma com a excepcionals i reduïts els casos dels qui no s'han aprofitat de la missió⁵⁸.

53. *Ibid.* Poc abans, havia afirmat, dirigint-se a Barcelona: «Te quedaste rezagada en el buen camino que una parte de tus hijos emprendieron corriendo a la voz del Pastor y de sus enviados».

54. *Ibid.*

55. *Ibid.*, pp. 275-276.

56. A Gràcia (*ibid.*, 1 de juliol de 1850, núm. 182, p. 5), Caldes de Montbui (4 de novembre de 1850, núm. 308, pp. 546-547), Cardedeu (19 de setembre de 1850, núm. 262, p. 1.283), Granollers (7 de setembre de 1850, núm. 250, p. 1.092).

57. *Ibid.*, 9 de setembre de 1850, núm. 262, p. 1.283.

58. *Ibid.*, 6 d'octubre de 1850, núm. 279, p. 84; vegeu 23 d'octubre de 1850, núm. 266, p. 1.348.

Per l'altra cara de la medalla, sols en el cas de Vilanova i la Geltrú, el cronista, fa al·lusió, de manera polèmica, a l'oposició que suscitava la predicació missionera⁵⁹. L'absència d'oposició seriosa podria ser un senyal d'èxit de les predicacions de la missió.

Repercussions polítiques de les missions

L'activitat missional, com ja ha estat dit anteriorment, va ser ocasió de comentaris i de debats en l'arena de la vida política. La qüestió va sorgir, gairebé simultàniament, a les Corts i a la premsa.

A les Corts, el dia 20 de juny de 1851, el diputat barceloní del partit moderat, Josep Sol i Padrís, en la seva primera intervenció davant l'Assemblea, va defensar que el Concordat amb la Santa Seu no s'havia de limitar a ser el resultat d'un acord entre el govern espanyol i el Vaticà, sinó que havia de ser ratificat per les Corts.

Sol i Padrís posa en relació la publicació anticipada del text del Concordat amb certes característiques d'exaltació i d'excessos que pren l'activitat missional a Catalunya, com si el sol enunciat del contingut del Concordat donés ales a la reacció. Després de deixar afirmat que aplaudia les missions amb tot el cor, «cuando no extralimitan su objeto de moralizar el país y cimentar más y más los principios de nuestra santa religión»⁶⁰, precisa el motiu de la seva queixa:

«En las misiones se ha predicado la necesidad de defender la religión, la religión que todos sabemos que de ningún modo pelagra, y se ha preguntado al pueblo si está dispuesto a defenderla. Al mismo tiempo se están formando asociaciones para objetos religiosos, cosa que no repruebo; pero me ha llamado mucho la atención el que en una de ellas sólo se admiten solteros, los cuales son expelidos de la asociación en cuanto contraen matrimonio. ¿Y no podía ser esto la organización de un ejército de llamados defensores de la fe?»⁶¹.

La sospita de Sol i Padrís, que a l'ombra de les missions no es reorganitzin altra vegada les forces reaccionàries carlines, la formula Madoz el mateix dia 20 de juny a manera d'interpel·lació al govern. Es basa en la llei 12, títol 12, llibre 12 de la Novíssima Recopilació,

59. *Ibid.*, 14 de febrer de 1851, núm. 410, pp. 709-710.

60. *Diario de Sesiones de las Cortes. Congreso*, t. 83, p. 354.

61. *Ibid.*

que «prohibe las cofradías y cabildos, no siendo con Real licencia». Diu el text de l'esmentada interpel·lació:

«Si el gobierno se propone evitar las funestas consecuencias que en Cataluña está produciendo, como ya ha anunciado el Sr. Sol, una misión que crea sociedades y cofradías, establece círculos, nombra directores, exige sumas y proclama doctrinas que pueden poner en grande compromiso un día el Trono de Isabel II»⁶².

La resposta a la interpel·lació, el govern va ajornar-la, de tal manera, que no va arribar a fer-la mai⁶³.

El mateix dia 21 de juny en què la premsa de Madrid publicava les cròniques i les transcripcions de l'esmentada sessió de Corts, «La Nación» feia sortir una correspondència de Cervera, datada el dia 17 del mateix mes, sobre el tema de les missions. La redacció del diari madrileny encapçalava la crònica de Cervera amb aquestes paraules interpel·ladores:

«Llamamos la atención del gobierno sobre lo que nos manifiesta nuestro corresponsal de Cervera respecto a las misiones que han recorrido aquel país»⁶⁴.

El corresponsal de Cervera fa menció de les confraries de Sant Lluís i de Santa Filomena, fundades durant les recents missions a la població. Els nens i nenes que integraven aquestes confraries, segons el corresponsal,

«están insultando por las calles a varios liberales con los gritos de Ave María Purísima».

Els liberals insultats, sempre segons el corresponsal, havien contestat amb alguna bufetada. L'alcalde va intervenir prohibint «que se insulte con tales expresiones». El corresponsal de Cervera opinava que, durant les missions,

«se han reproducido odios políticos, que estaban ya del todo olvidados»,

62. *Ibid.*, p. 361.

63. *Ibid.*, p. 362. Vegeu volum. 85, p. 61, on consta aquesta interpel·lació entre les no contestades.

64. «La Nación» (Madrid), 21 de juny de 1851, núm. 667, p. 3.

i manifestava el temor, una mica excessiu si només es tenien en compte les confraries de Sant Lluís i de Santa Filomena,

«que estas nuevas cofradías puedan ser otros tantos batallones aprestados para alguna noche como la de San Bartolomé de París».

Situacions com la descrita no devien ser infreqüents. F. V., del poble d'Agramunt, dirigeix el 22 d'abril de 1851 al director de «El Ancora» l'escrit que prèviament havia enviat al director de «El Observador», de Madrid, sobre un comunicat també d'un correspon-sal de Cervera a l'esmentat diari madrileny en torn de fets conflic-tius desencadenats per la missió:

«Si alguna vez ha resonado por estas calles la dulce salutación de Ave María Purísima, no ha sido, no, para insultar a nadie, sino en desagravio del insulto con que algunos blasfemos ultrajan los nombres dulcísimos de Dios omnipotente y de la Virgen sin mancilla»⁶⁵.

La jaculatòria, interpretada com a insult, devia ser una pràctica predicada des de les trones durant les missions.

La intervenció de Sol i Padrís a les Corts, i la correspondència de Cervera publicada a «La Nación» van provocar una rèplica del «El Católico»⁶⁶, que va ser transcrita íntegrament per «El Ancora»⁶⁷.

L'escrit del «El Católico» és sorneguer. Invita el Sr. Sol i Padrís, si és solter, o algun dels amics de Madoz si es troba en la mateixa situació civil, a fer-se congregants d'aquestes confraries:

«observen con puntualidad sus reglas, y díganlos luego si allí hay cosa que huela a política o al arte militar»⁶⁸.

En el terreny de la premsa, la qüestió no tingué pràcticament cap més transcendència⁶⁹. La qüestió, però, va saltar als dominis de la burocràcia governamental.

El governador civil de Barcelona havia anat enviant informes al Govern sobre excessos clericals en la predicació, esdevinguts a

65. «El Ancora», 3 de maig de 1851, núm. 488, p. 510.

66. 23-24 de juny de 1851, núm. 3.757, pp. 561-562.

67. 27 de juny de 1851, núm. 543, pp. 1.387-1.389.

68. *Ibid.*, p. 1.388.

69. Breuissimes referències en «La Nación», 25 de juny de 1851, núm. 670, p. 3, replicades per «El Católico», 25 de juny de 1851, núm. 3.758, pp. 577-578.

Barcelona i en pobles veïns. A aquests tocs d'atenció fa referència en un informe de 17 de juny del 1851, en el qual calibra amb ponderació el potencial revolucionari que hi pot haver en el clergat de la província:

«No puede asegurarse de una manera muy concluyente que el clero de esta provincia tenga un proyecto meditado de transtornar el orden, de sustituir a la forma de gobierno que hoy existe, otra que ya pasó, ni tampoco que, abandonado de toda clase de razón y buen tacto, medite en esta época, en la que tanta prudencia se necesita para manejar a los hombres, el restablecimiento de su imperio absoluto sobre las conciencias, y que los hombres vuelvan a ser tan sumisos del todo a su voluntad»⁷⁰.

Amb tot, l'activitat dels eclesiàstics, diu el governador civil de Barcelona, crea certa inquietud,

«que se convierte en fuerte antipatía en las muchas personas que hay poco apegadas a las prácticas religiosas, y que miran con un aborrecimiento inmenso todo lo que sospechan tiende a restablecer la preponderancia clerical»⁷¹.

El que recomana el governador civil de Barcelona és que el Govern inciti els Prelats del Principat a la vigilància del seu clergat.

L'exemple concret que addueix el governador civil de Barcelona, com a indicatiu de les alteracions que poden produir les activitats del clergat, és el d'Igualada, on es va veure obligat a ordenar que la missió es prediqués exclusivament dins l'església, a causa dels aldarulls que s'havien produït als carrers⁷².

70. Comunicació del Ministeri de Governació al de Gràcia i Justícia, 20 de juny de 1851. Arxiu del Ministeri de Justícia, lligall 3.760, núm. 12.696.

71. *Ibid.*

72. *Ibid.* En una comunicació del Governador civil de Barcelona, de 26 de juny de 1851, al Ministre de Governació, i traslladada per aquest últim al Ministre de Justícia el dia 30 de juny de 1851, explica detalls de la qüestió d'Igualada. La missió havia començat el dia 15 de maig. L'extraordinària concurrència obligà a organitzar la predicació fora de l'església, a la plaça de la Creu. El 27 de maig corregueren veus, que el governador declara falses, sobre l'esclat d'una revolució a l'hora del sermó. El rector, d'acord amb l'alcalde i l'autoritat militar, suspengué l'acte. El bisbe de Vic comunicà al governador que les veus les havien fet circular els enemics de la missió. La predicació missional es reemprengué, però, dins el temple. Tanmateix, arribaren notícies al Governador, «por diferentes conductos responsables, que desde que se instaló la misión en Igualada, había experimentado un cambio notable la situación política de la población: que a la calma que antes reinaba había sucedido la agitación, y a la armonía que existía entre los afiliados en los bandos políticos, la división y los odios hasta el punto de llegar a vías de hecho; que se habían mezclado con cánticos

En el context del discurs de Sol i Padrís a les Corts, de la interpel·lació de Madoz i del debat periodístic sobre les missions, les dues mesures indicades en l'escrit del governador civil de Barcelona les recull una carta circular «confidencial» que el Ministre de Justícia dirigeix als bisbes de Catalunya, el 23 de juny del 1851. En ella, després de destacar la situació particularment delicada de la regió i el perill que comportaven les reunions massives, recomana efectivament que

«si en esa diócesis se están haciendo misiones, dé sin demora orden para que tengan lugar exclusivamente en los templos y no en las plazas y calles públicas»⁷³.

I, davant els possibles excessos dels predicadors, prega al bisbe del lloc

«que esté muy a la mira, y que en su caso ponga pronto remedio usando de lleno de sus facultades e imponiendo la corrección debida si procediese»⁷⁴.

Les respostes dels bisbes del Principat a aquesta circular consten a l'arxiu del Ministeri de Justícia. En elles, els prelats accepten unànimement de vetllar perquè la predicació no alteri la pau de les poblacions. Això no obstant, el bisbe de Tarragona i el de la Seu d'Urgell assenyalen que els atacs subversius vénen dels

«Clubs y reuniones particulares y secretas fuera de los templos sagrados»⁷⁵. «El verdadero foco de las revoluciones y de la anarquía yo lo encuentro en otra parte; lo encuentro en los clubs de sociedades secretas y en ese casi infinito número de casinos en que se enseñan las más subversivas doctrinas»⁷⁶.

El de Vic assenyalava la dificultat d'evitar les influències que vénen de França:

religiosos expresiones ofensivas, los vivos, y aún alguna vez de "mueran los francmasones"; que grupos imponentes, en ademán amenazador habían recorrido las calles; y que la gente fanática designaba como enemigos de la Religión a todos los que militaron contra el absolutismo». Arxiu del Ministeri de Justícia, lligall 3.760, núm. 12.696.

73. Arxiu del Bisbat de Barcelona, *Registro común*, 1851, fols. 19 i ss. El text d'aquesta carta «confidencial» es troba també al Ministeri de Justícia, l.c. a la nota 70.

74. *Ibid.*

75. *Loc. cit.* a la nota 70.

76. *Ibid.*

«Mientras en el Pirineo no se fabrique una muralla como la de China, la que no puedan pasar esos enemigos de la pública tranquilidad, temo mucho que Cataluña será siempre la pesadilla de las autoridades españolas. La vecindad de ese Principado al Reino de Francia es la causa tal vez única de que se halle reunido en sus fronteras todo lo que la España tiene de perverso»⁷⁷.

Els bisbes de Lleida i de Tortosa adverteixen que no hi ha activitat missional a les seves diòcesis. El de Lleida ho lamenta:

«Por falta de predicadores no se hacen misiones en esta mi diócesis. Lo siento, porque la necesidad es notoria. (...) A este fin convendría muchísimo se erigiera pronto en este obispado una casa de misioneros»;

i aprofita l'ocasió per a demanar al govern que li deixin instal·lar aquesta casa de missioners en alguna de les propietats que havien pertangut als religiosos⁷⁸.

El bisbe de Tortosa adverteix que el «santo y utilísimo ejercicio» de les missions no començarà a la seva diòcesi

«hasta que yo por mí mismo haya recorrido todas las parroquias de la diócesis (...): reconocidas por mí las necesidades de las feligresías, y hechas por mí también las advertencias y observaciones oportunas a los párrocos, a los ayuntamientos, a los particulares, (...), determinaré si fuese dable el que pasen algunas misiones a donde lo creyere más necesario»⁷⁹.

El governador eclesiàstic de Solsona defensa l'activitat missional de l'acusació de política i atribueix les pertorbacions observades a Cervera a l'activitat «de una docena de díscolos» contraris a la predicació, tot reconeixent d'entrada que

«si los planes de desorden fueran dirigidos por el partido progresista solamente tendrían eco en las grandes poblaciones de la parte baja de Cataluña; y si lo fueran por el partido carlista, tendrían más apoyo en esta parte alta de la montaña»⁸⁰.

El criteri de no predicar fora del temple no troba els prelats tan ben disposats a l'anuència incondicional. S'hi resisteixen sobretot el bisbe de Girona i el bisbe de Vic, al·legant que les multituds que acuden a escoltar els missioners no caben a les esglésies. El bisbe de

77. *Ibid.*

78. *Ibid.*

79. *Ibid.*

80. *Ibid.*

Vic addueix no sols el testimoni de Jesús, que predicava a l'aire lliure, sinó més prop cronològicament, el de Sant Vicenç Ferrer, el de Fr. Diego de Cádiz i, sobretot, el del P. Claret⁸¹.

La resposta del bisbe de Barcelona no es troba entre les altres. Hi ha, en canvi, una carta de Costa i Borràs on afirma que la va enviar amb data de 14 de juliol, i reitera el seu criteri:

«Creo (...) que los temores son algo exagerados. En la capital, no se oculta al buen criterio de V.E. lo que puede haber: carne, y sus legítimas consecuencias según las va sacando el presente siglo: sed de oro y de placeres. Doctrinas disolventes no han de faltar merced a los malos libros y a los escándalos. No veo más remedio que Religión y represión. Si en lo segundo están acordes los hombres de juicio, con doble motivo deben estarlo en orden a lo primero. Decir que la predicación del Evangelio, por el modo con que se verifica, envuelve tendencias poco favorables al Gobierno es aventurar aserciones que jamás podrán probarse por lo que toca a mi obispado»⁸².

A nivell local barceloní, el governador civil, Ventura Díaz, preguntava el 9 de juliol de 1851 al bisbe Costa i Borràs

«si en la circunscripción de su diócesis existe alguna misión que crea sociedades y cofradías, establece círculos, nombra directores, exige sumas y proclama doctrinas que puedan influir en la política»⁸³.

Els termes en els quals s'expressa el governador, que havia d'enviar un informe que li demanava amb urgència la superioritat, són exactament els que utilitzà Madoz en la seva interpel·lació.

81. *Ibid.* En referir-se al P. Claret, el bisbe de Vic, Lluçà Casadevall, fa una digressió explicant la seva intervenció personal com a decisiva perquè el P. Claret acceptés el nomenament d'arquebisbe de Cuba: «Yo soy el único que pudo lograr que el Sr. Claret aceptara aquel arzobispado. Cuando el Sr. Nuncio de Su Santidad y el Sr. Arrazola vieron que no podían lograr de él la aceptación, acudieron los dos a mí, y el Sr. Arrazola, con una carta de las más expresivas, me pidió que empleara todo mi influjo para que Claret aceptara el arzobispado de Cuba, ponderándome cuán del agrado sería de S.M., y cuánto convenía para el bien de la Iglesia y del Estado. A pesar de que me era muy sensible desprenderme por siempre del Jefe de mis misioneros, (...) y viendo que con buenas razones nada podía lograr de él, heché (sic) mano de la autoridad como prelado suyo, y al momento se rindió a ella aceptando el arzobispado». I aclareix més endavant: «Tengo el disgusto de no haber podido saber aún si mi modo de portarme con el Sr. Claret mereció la aprobación del Gobierno, pues el Sr. Arrazola no se dignó contestar a la carta que le escribí, dándole parte de la aceptación del Sr. Claret.»

82. *Ibid.*

83. Arxiu del bisbat de Barcelona, *Registro Común*, 1851, fols. 20 i ss.

Costa i Borràs contestava immediatament, el 10 del mateix mes, desautoritzant les sospites i declarant que les missions feia ja dos mesos que s'havien acabat:

«Los eclesiásticos a quienes he cometido la predicación de la divina palabra en algunos puntos de este obispado son sujetos virtuosos e ilustrados y me consta que cumplieron su misión sin extralimitarse del objeto ni contrariar mis instrucciones. Algo más de dos meses atrás terminaron su tarea, circunscribiéndose a predicar sobre vicios y virtudes, sin permitirse tocar la política para otra cosa fuera de recomendar la obediencia y sumisión a las leyes y a las autoridades del gobierno. Nada de lo que V.E. se sirve preguntarme en su respetable comunicación de ayer 9 se ha practicado en esta diócesis, ni mientras esté yo al frente de ella permitiré que se bastardee el Ministerio Evangélico, en el que está cifrada la felicidad y la salvación de los pueblos»⁸⁴.

I finalment, amb la mateixa intenció pacificadora, el bisbe Costa i Borràs, enviava el dia 11 de novembre de 1851 al Ministre de Justícia els atestats de vint-i-tres ajuntaments de la diòcesi, sobre el sentit exclusivament religiós del contingut de la predicació missional⁸⁵.

La visita pastoral: el «Libro de Decretos de la Santa Pastoral Visita»

«Enterado S.E. Ilma. que en la mayor parte de su Obispado no se había verificado la Santa Visita por más de treinta años, y deseoso de proporcionar a los pueblos los inestimables beneficios que ella reporta, resolvió principiarla (después de haber orillado las atenciones más perentorias de su nueva diócesis) por el Deanato del Vallés. Preparada esta santa operación mediante una misión de quince celosos eclesiásticos, distribuidos convenientemente por el territorio, procedió S.E.I. a realizar su viaje, saliendo el día 3 de setiembre con (*sic*) dirección al pueblo de San Vicente de Mollet».

Així s'inicia el *Libro de Decretos de la Santa Pastoral Visita*, verificada por S. E. I. D. Dn. José Domingo Costa y Borràs⁸⁶.

El llibre de la Visita pastoral és, bàsicament, com diu el títol un llibre de decrets. L'activitat pastoral del prelat i la situació religiosa dels fidels s'hi reflecteixen de manera molt parca, per no dir nul·la. L'autor de les actes de la Visita sols en ocasions molt comptades i

84. *Ibid.*

85. Vegeu nota 20.

86. Arxiu del Bisbat de Barcelona, fol. 1.

excepcionals es permet, amb estil de crònica, d'expressar el color i la palpitació de determinades escenes. Sense que existeixi probablement cap motiu concret, aquestes referències de les actes de la Visita a situacions que presenten un cert relleu humà es concentren gairebé totes en les pàgines que corresponen a la Visita a la comarca del Penedès, esdevinguda entre els mesos de maig i juliol del 1853.

No sense èmfasi i amanerament, queden descrites certes incidències del viatge del bisbe i la seva comitiva des de la Gornal a Castellet, «fecundo en impresiones de toda especie», el 24 de juny de 1853⁸⁷:

«El sendero que se había preferido a la carretera, y que más bien que camino podía llamarse derrotero, iba serpenteando por medio de unos bosques y malezas, muy a propósito para recordar aquellos que sirvieron de morada al Sto. precursor, cuya festividad celebraba la Iglesia en aquel día. Esta consoladora y religiosa ilusión subió de punto al llegar la comitiva al pie de una fuente de fresca y riquísima agua, que a la sombra de frondosos y copudos árboles se deslizaban (*sic*)»⁸⁸.

En aquest paratge, «a propósito para santas reflexiones»⁸⁹, va decidir Costa i Borràs fer una parada. Diu el cronista:

«Sentado con humilde censilles (*sic*) sobre la matizada (*sic*) y úmeda (*sic*) alfombra que tejiera la mano del Criador, después de haberse dignado probar algún bocado que le ofrecieron sus familiares, bebió con abundancia de aquella agua que, por los buenos efectos que de ella experimentó S.E.I., la echó de menos algunas veces durante la Santa Visita, en la que tuvo que recorrer países en los que el agua potable es muy escasa»⁹⁰.

Les impressions a què es referia el cronista les van experimentar sobretot els qui viatjaven en el carro que transportava l'equipatge del bisbe. Costa i Borràs s'havia avançat a cavall, en companyia del rector, l'alcalde i els regidors de Castellet, que l'havien sortit a rebre, i va travessar el riu Foix sense dificultat. En canvi,

87. *Ibid.*, foli 123 bis, v. El *Libro de Decretos de la Santa Pastoral Visita, verificado por S. E. I. D. Dn. José Domingo Costa y Borràs* no està foliat amb una única numeració. A partir de la visita a la parròquia de Sants, comença una nova numeració, que es distingeix de l'anterior perquè porta l'afegit «bis».

88. *Ibid.*

89. *Ibid.*

90. *Ibid.*

«el punto por donde el carromatero se empeñó en vadear el río que corre al pie del monte, en cuya cúspide se levanta el pueblo de Castellet, fue escogido en mala hora, porque presenta peligros reales y positivos. Por tres veces los mulos que tiraban el vehículo, no pudiendo afianzar los pies sobre los movedizos guijarros, tres veces cayeron en el fondo y quedaron cubiertos de agua, debiéndose la salvación del carro a una enorme peña que en medio de los vaivenes que daba aquél, impidió el vuelco. No pudo sin embargo evitarse el que los cofres y el equipaje de S.E.I. saliera(n) del fracaso (*sic*) mojados y hecho(s) una sopa»⁹¹.

Una altra escena del viatge pastoral excita també els sentiments de l'autor de les actes: l'arribada a Sant Miquel d'Olèrdola, amb l'església situada igualment a la carena de la muntanya:

«Pintoresca es la posición topográfica de S. Miguel, y no era menos el cuadro inspirador que ofrecían las continuas descargas que salían de las casas diseminadas a lo largo de los bosques que recorría S.E.I., a cuyo obsequio iban dirigidas las salvas de aquellos labriegos: el eco del sagrado bronce que desde las alturas de Olérdola resonaba en las profundidades de los valles; el aspecto del templo colocado en aquellas alturas que jamás se pierde de vista; los grupos de gente que desde las cúspides iban notando todos los movimientos de la comitiva»⁹².

L'autor no pot evitar que es funcionalitzin els seus sentiments bucòlics, i permet que es desencadenin els mecanismes prosaics de l'apologètica: tots aquells ingredients del paissatge contemplat, juntament amb la presència del grup que, al punt on començava el pendent cap a l'església, formaven el rector, l'alcalde i els principals de la parròquia, contribuïen

«a demostrar la fuerza y hermosura de nuestra santa religión, ante cuyos príncipes se animan las mismas soledades, y ostentan sus gozosas galas los habitantes de los desiertos, cuya monotonía no se interrumpe si no es por las festividades y consuelos que les proporciona el catolicismo»⁹³.

La vena narrativa no circula ja més per les actes de la Visita pastoral, si s'exceptuen dues o tres altres ocasions. Però, en aquests casos, no s'hi troba l'entonació dels paràgrafs transcrits anteriorment. Certes floretes descriptives les trobem en la narració de la

91. *Ibid.*, foli 123bis^v-124bis.

92. *Ibid.*, foli 128bis-128bis^v.

93. *Ibid.*, foli 128bis^v.

sorpresa experimentada en entrar a Sant Antoni de Vilamajor, el 15 d'octubre de 1851, on uns músics, amagats entre els arbres d'un bosc, esperaven que arribés la comitiva per a començar les seves religioses toques⁹⁴; en la referència al núvol de pols que va rodejar el bisbe i els seus acompanyants en arribar a Cubelles, el 21 de juny de 1853, «de suerte que apenas podían abrir los ojos para andar»⁹⁵; i finalment en la menció dels insectes —«reptiles», diu exactament el cronista— que van martiritzar Sa Excel·lència Il·lustríssima i els acompanyants durant les vint hores que van passar al lloc on habitava el rector dels Monjos, el 26 de juny del mateix 1853⁹⁶.

Fora d'aquestes excepcions, les actes de la Visita pastoral reflecteixen exclusivament els aspectes rituals i administratius de la presència del bisbe a les parròquies. A partir de la visita pastoral a Cardedeu, la primera quinzena d'octubre de 1850, l'estil del *Libro de Decretos...* es fa quasi totalment homogeni i estereotipat, en el sentit que l'acta pren la forma d'una sèrie de decrets⁹⁷.

Cronologia i topografia de la Visita pastoral

La Visita pastoral de Costa i Borràs la van rebre cent vint-i-set parròquies de les dues-centes quaranta-dues que integraven la diòcesi de Barcelona: poc més de la meitat.

Aquests desplaçaments pastorals de Costa i Borràs se situen en sis temporades diferents: quatre grans sortides la tardor del 1850, la primavera i principis d'estiu de 1851, la tardor del mateix any i la primavera i principis d'estiu del 1853; i dues de breus, a principis de juny i la primera quinzena d'agost del 1857.

La primera comarca visitada va ser la del Vallès. Seguint les petjades dels missioners, com ja ha estat dit, va arribar a Mollet el dia 3 de setembre de 1850. I a Caldes de Montbui, última població visitada en aquesta tanda, hi començava el bisbe la visita el dia 24

94. *Ibid.*, foli 3.

95. *Ibid.*, foli 103bis.

96. *Ibid.*, foli 124bis^v. El cronista «consigna que el bisbe «supo soportar con edificante abnegación y con humilde paciencia» el contratemps, i que va començar la visita, malgrat tot, «con su innata amabilidad».

97. *Ibid.*, foli 25.

d'octubre del mateix any⁹⁸. En conjunt, van ser trenta-set els pobles als quals va arribar Costa i Borràs en aquest primer periple⁹⁹. En realitat, la missió prèvia té lloc només, segons sembla¹⁰⁰, en tretze poblacions d'aquesta comarca. Són les poblacions que, amb l'excepció de Llinars, passen de mil habitants¹⁰¹. Les cròniques recullen més d'una vegada el desplaçament dels habitants dels pobles veïns que anaven a participar en les predicacions missionals de les localitats més importants, malgrat les inclemències del temps¹⁰².

La segona tanda de visites la inaugura Ripollet, el 10 de juny del 1851. La missió, en aquest poble, l'havien tinguda a partir del 9 d'octubre de l'any anterior¹⁰³. Aquesta tanda acaba a Sant Genís de Plegamans, el 25 de juliol, i va comportar la visita de 25 parròquies¹⁰⁴. De totes les poblacions visitades, sols Ripollet superava la

98. *Ibid.*, foli 46. En l'acta consta la data del 2 d'octubre, que desentona amb la de la visita anterior a Sant Celoni, el 19 del mateix mes. «El Ancora» posa en evidència l'error del cronista del *Libro de Decretos*: la visita va tenir lloc el dia 24 d'octubre («El Ancora», 4 de novembre de 1850, núm. 308, p. 547).

99. Tal com consta en el *Libro de Decretos*, els pobles i dies en els quals es va iniciar la visita són: *Mollet*, 3 de setembre de 1850; *Montmeló*, 4 de setembre; *Parets*, 4 de setembre; *Palou*, 5 de setembre; *Granollers*, 6 de setembre; *Canovelles*, 8 de setembre; *Santa Eulàlia de Ronçana*, 9 de setembre; *Bigues*, 10 de setembre; *Sant Vicenç de Riells*, 11 de setembre; *Sant Feliu de Codines*, 12 de setembre (aquí fa constar el cronista que les pluges van bloquejar cinc dies la visita, foli 10); *Gallifa*, 17 de setembre; *Sant Llorenç Savall*, 18 de setembre, *Sentmenat*, 19 de setembre; *Palausolitar*, 21 de setembre; *Polinyà*, 22 de setembre; *Santiga*, 23 de setembre; *Santa Perpètua de Moguda*, 24 de setembre; *Plegamans*, 25 de setembre; *Palauàries*, 25 de setembre; *Lliçà d'Avall*, 26 de setembre; *Lliçà d'Amunt*, 27 de setembre; *l'Ameilla*, 27 de setembre; *Montmany*, 30 de setembre; *Vallcàrcara*, 30 de setembre; *la Garriga*, 1 d'octubre; *Corró d'Amunt*, 8 d'octubre; *Llerona*, 9 d'octubre; *Corró d'Avall*, 10 d'octubre; *Marata*, 10 d'octubre; *Cardedeu*, no consta la data del mes d'octubre, però es situa entre Marata i Alfou; *Alfou*, 14 d'octubre; *Llinars*, 14 d'octubre; *Sant Antoni de Vilamajor*, 15 d'octubre; *Santa Maria de Palautordera*, 17 d'octubre; *Sant Esteve de Palautordera*, 19 d'octubre; *Sant Celoni*, 19 d'octubre; i *Caldes de Montbui*, 24 d'octubre, tal com consta en la nota anterior.

100. De la predicació de les missions n'hi ha constància per les cròniques periodístiques de «El Ancora». El que no és segur és que al diari es faci ressenya de totes les predicacions missionals. Al contrari, hi ha pobles missionats dels quals no es té notícia a través de la premsa. Vegeu nota 20.

101. Segons el cens que publica el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* (1858), pp. 270-276, els habitants de les poblacions de les quals consta que van tenir predicació missional són: *Mollet*, 1.218; *Granollers*, 4.008; *Sant Feliu de Codines*, 2.918; *Sant Llorenç Savall*, 1.502; *Sentmenat*, 1.588; *Santa Perpètua de Moguda*, 1.393; *la Garriga*, 1.700; *Cardedeu*, 1.684; *Llinars*, 590; *Sant Pere de Vilamajor*, 1.086; *Santa Maria de Palautordera*, 1.223; *Sant Celoni*, 2.247; *Caldes de Montbui*, 3.200.

102. Per exemple, la de Cardedeu, a «El Ancora», 19 de setembre de 1850, núm. 262, p. 1.283.

103. «El Ancora», 26 d'octubre de 1850, núm. 299, p. 405.

104. Pobles i dies, tal com consta en el *Libro de Decretos*: *Ripollet*, 10 de juny de

xifra dels mil habitants¹⁰⁵. Les altres poblacions que, en aquest conjunt, van tenir la predicació missional també bastants mesos abans de la visita, van ser Reixac (Montcada)¹⁰⁶, Vilanova de la Roca¹⁰⁷ i Dosrius¹⁰⁸. El criteri de selecció d'aquestes poblacions per a la predicació missional no queda clar aquesta vegada.

El Llobregat i el Vallès Occidental van ser recorreguts per Costa i Borràs la tardor del 1851. Sants fou la primera visita d'aquesta sèrie, que comença el 15 de setembre, i conclou a Sabadell, on arriba el bisbe el 27 d'octubre¹⁰⁹. Les predicacions missionals que consten, en aquest cas, són les de Sants¹¹⁰, Sant Feliu del Llobregat¹¹¹, l'Hospi-

1851; Reixac, 12 de juny; Sant Fost de Capcentelles, 13 de juny, Martorelles, 14 de juny; Montornès, 15 de juny; Vallromanes, 16 de juny; Vilanova de la Roca, 17 de juny; Sant Sadurn de la Roca, 19 de juny; Santa Agnès de Malenyans, 20 de juny; Alcoll, 21 de juny; Dosrius, 22 de juny; Alfà, 24 de juny; Collsabadell, 25 de juny; Sanata, 26 de juny; Vallgorguina, 27 de juny; Olzinelles, 27 de juny; la Batllòria, 30 de juny; Montnegre, 1 de juliol; Sant Martí de Riells, 2 de juliol; Gualba, 3 de juliol; Campins, 4 de juliol; Fogars, 4 de juliol; Costa del Montseny, 6 de juliol; Sant Julià del Montseny, 7 de juliol; Sant Genís de Plegamans, 25 de juliol.

105. Loc. cit. a la nota 101.

106. Tenia 450 habitants, i s'hi va celebrar la missió a principis de gener de 1851 («El Ancora», 27 de gener de 1851, núm. 392, p. 420). Vilanova de la Roca: 733 habitants, missió entre setembre i octubre de 1850 («El Ancora», 11 d'octubre de 1850, núm. 285, p. 164). Dosrius: 987 habitants; la missió, la segona quinzena de setembre («El Ancora», 23 de setembre de 1850, núm. 266, p. 1.348). Els habitants consten al lloc citat en la nota 101.

107. Missió a finals de setembre de 1850 («El Ancora», 11 d'octubre de 1850, núm. 285, p. 164). Habitants: 733.

108. Missió a principis de setembre de 1850 («El Ancora», 23 de setembre de 1850, núm. 266, p. 1.248; 6 d'octubre de 1850, núm. 279, p. 84). Habitants: 987.

109. Tal com consta en el *Libro de Decretos*, els pobles i dies en els quals es va iniciar la visita són: Sants, 15 de setembre de 1851; Esplugues, 16 de setembre; Sant Just Desvern, 16 de setembre; Sant Feliu de Llobregat, 18 de setembre; Sant Joan Despí, 19 de setembre; Cornellà, 19 de setembre; l'Hospitalet, 21 de setembre; el Prat, 22 de setembre; Castelldefels, 23 de setembre; Gavà, 24 de setembre; Viladecans, 26 de setembre; Sant Climent de Llobregat, 26 de setembre; Sant Boi de Llobregat, 28 de setembre; Santa Coloma de Cervelló, 29 de setembre; Sant Vicenç dels Horts, 30 de setembre; Torrelles de Llobregat, 1 d'octubre; Begues, 3 d'octubre; Vallirana, no consta la data, però degué ser el mateix dia que Begues; Sant Esteve de Cervelló, 4 d'octubre; Corbera, 4 d'octubre; Martorell, 8 d'octubre; Castellví de Rosanes, 9 d'octubre; Sant Andreu de la Barca, 10 d'octubre; Pallegà, 11 d'octubre; Molins de Rei, no consta tampoc la data, però degué ser el dia següent; Santa Creu d'Olorde, 13 d'octubre; el Papiol, tampoc no consta la data, però degué ser el dia següent; Castellbisbal, 15 d'octubre; Ullastrell, 16 d'octubre; Sorbet, 17 d'octubre; Matadepera, 18 d'octubre; Sant Feliu del Racó, 19 d'octubre; Castellar del Vallès, 20 d'octubre; Sant Julià d'Alfara, 21 d'octubre; Sant Pere de Terrassa, 23 d'octubre; Sant Esperit de Terrassa, 24 d'octubre; Sabadell, 27 d'octubre.

110. Missió la segona quinzena de març de 1851 («El Ancora», 16 de març de 1851, núm. 440, p. 1.188). Habitants: 9.000 (Vegeu loc. cit. en la nota 101).

111. Missió a la tardor de 1851 («El Ancora» 5 de setembre de 1851, núm. 613, p. 1.061). Habitants: 2.484 (Vegeu loc. cit. en la nota 101).

talet¹¹², Gavà¹¹³, Sant Boi de Llobregat¹¹⁴, Martorell¹¹⁵, Terrassa¹¹⁶ i Sabadell¹¹⁷. Són poblacions que superen totes els mil habitants. Però en el conjunt de poblacions visitades en aquest període n'hi ha onze més en aquestes condicions¹¹⁸. Tampoc no és, doncs, en aquest cas, el criteri demogràfic el que determina la selecció.

Amb Vilafranca del Penedès, va iniciar Costa i Borràs el 8 de maig de 1853 el recorregut per aquella comarca, que va comportar un notable parèntesi cronològic motivat per la consagració episcopal a Tarragona de Caixal Estradé, com a bisbe de la Seu d'Urgell el dia 5 de juny¹¹⁹, i va concloure amb una sortida circumstancial cap a Collbató i el Bruc, on el bisbe es va arribar en trànsit peregrinant cap a Montserrat¹²⁰. A la zona del Penedès les missions s'havien predicat a principis del 1851, als pobles de Vilafranca¹²¹, l'Arboç¹²², el Vendrell¹²³, Vilanova i la Geltrú¹²⁴, Sitges¹²⁵ i Gelida¹²⁶. També al Bruc hi havia hagut predicació missional per la mateixa època¹²⁷.

Finalment, el 1857, a les acaballes de la seva presència episcopal a Barcelona, Costa i Borràs va arribar-se a Olesa de Montserrat (el cinc de juny), a Esparreguera (el sis) i a Abrera (el vuit), i, pel mes d'agost, a Sant Andreu de Llavaneres (el dia dotze). Aquests pobles no consta que haguessin estat missionats.

112. Igualment, la missió a la tardor de 1851 («El Ancora», *ibid.*). Habitants: 3.696 (vegeu *loc. cit.* en la nota 101).

113. Missió a la mateixa temporada («El Ancora», *ibid.*). Habitants: 1.293.

114. Missió el mes de novembre de 1850 («El Ancora», 22 de novembre de 1850, núm. 326, p. 835). Habitants: 2.900.

115. Missió el març de 1851 («El Ancora», 24 de març de 1851, núm. 448, p. 1.317). Habitants: 5.000.

116. No consta l'època de la missió (vegeu la nota 20). Habitants: 9.614.

117. Missió l'octubre de 1851 («El Ancora», 23 d'octubre de 1851, núm. 661, p. 357). Habitants: 13.927.

118. *Sant Just Desvern*, 1.089; *Cornellà*, 1.510; *el Prat*, 1.910; *Viladecans*, 1.086; *Sant Climent de Llobregat*, 1.084; *Sant Vicenç dels Horts*, 1.777; *Vallirana*, 1.340; *Molins de Rei*, 2.500; *el Papiol*, 1.120; *Castellbisbal*, 1.441; *Castellar del Vallès*, 2.730 (vegeu nota 101).

119. Vegeu *Libro de Decretos*, citat en la nota 87, foli 163bis^v.

120. *Ibid.*, foli 163bis^v.

121. Missió a principis de gener de 1851 («El Ancora», 3 de gener de 1851, núm. 368, p. 36). Habitants, 6.284 (*loc. cit.* en la nota 101).

122. Missió predicada en data desconeguda (vegeu nota 20). Habitants, 1.397.

123. Missió predicada la primera quinzena de gener de 1851 («El Ancora», 29 de gener de 1851, núm. 394, p. 452). Habitants, 5.844.

124. Missió predicada a finals de gener i principis de febrer de 1851 («El Ancora», 14 de febrer de 1851, núm. 410, pp. 709-710). Habitants, 11.460.

125. Data desconeguda de la missió (vegeu nota 20). Habitants, 4.045.

126. Missió predicada a finals de febrer i principis de març de 1851 («El Ancora», 11 de març de 1851, núm. 435, p. 1.105). Habitants, 1.745.

127. Missió predicada a finals de desembre de 1850 i principis de gener de 1851 («El Ancora», 4 de gener de 1851, núm. 369, pp. 49-50). Habitants, 1.500.

Els actes de la Visita pastoral

L'arribada als pobles tenia el seu cerimonial. Tal vegada el document que expressa millor el clima popular d'una d'aquestes entrades del bisbe en una població, sigui la carta que un subscriptor de «El Ancora» envia des de Castellar del Vallès al seu diari, el dia 22 d'octubre de 1851:

«Serían las 5 de la tarde del 19 del corriente cuando el magnífico Ayuntamiento, señor cura ecónomo y su vicario y un gentío inmenso salieron hacia el puente llamado del «Brunet» a recibir a S.E.I. Entre la concurrencia había algunos mozos de Escuadra y algunos paisanos armados de escopetas, que fueron los primeros de saludar a su pastor con una general e instantánea descarga, después de la cual le saludó el magnífico Ayuntamiento, señor cura ecónomo y su vicario, y la ilustre obra. Había ya el astro del día ocultado sus dorados rayos, cuando el Pastor de la diócesis llegó a dicho puente (...) y por este motivo algunas personas distinguidas de la población le acompañaron con hachas encendidas. Un clamoreo y grito general de Ave María purísima, pronunciado por el pueblo y por los niños de la escuela que se hallaban formados a la entrada de la población, el disparo de una fuerte tronada de numerosos cohetes, eran las inequívocas pruebas de júbilo y contento de que se hallaban poseídos los habitantes de Castellar por la santa visita de su amantísimo Prelado»¹²⁸.

El començament de la Visita Pastoral, una vegada rebut el bisbe, tenia també el seu protocol propi i independent. A Corbera, hi havia arribat el bisbe el dia 4 d'octubre de 1851, dissabte, cap a les 5 de la tarda. La Visita pastoral, pròpiament, no va començar fins al dia següent. El bisbe va celebrar la missa a dos quarts de sis del matí. Després de l'acció de gràcies, Costa i Borràs es va retirar a la rectoria.

«A las ocho y media se principió la ceremonia de la Santa Visita, a cuyo fin salió el Rdo. Cura párroco, precedido de Cruz alta, ganfarones y con hacha las administraciones de las cofradías de los santos, luego los cantores, y los capellanes que formaban el acompañamiento de S.I.; tras de éstos venía el citado Cura párroco, bajo palio, llevando la Vera-Cruz; detrás, el Ayuntamiento y gran parte de la población. Llegados a la rectoría, salió S.I., y puesto de hinojos en el estrado que se había preparado, adoró la santa Cruz y colocándose bajo palio al lado del cura párroco, marcharon procesionalmente hacia la Iglesia, donde se procedió con el Sr. obispo a la visita con todas las ceremonias del ritual»¹²⁹.

128. 17 de novembre de 1851, núm. 606, p. 767.

129. *Ibid.*, 22 d'octubre de 1851, núm. 650, p. 482.

El ritual preveia la inspecció del temple. A Cardedeu¹³⁰, a Sant Sadurní de la Roca^{130 bis} i a Castellbisbal¹³¹ el bisbe disposa que les parets interiors siguin emblanquinades. El cor de l'església servia a Cardedeu de magatzem de fusta¹³². Als diferents altars, les ares eren objecte d'especial atenció: el bisbe observava si tenien les relíquies prescrites¹³³ i si estaven elevades en un través de dit sobre la mesa¹³⁴. El que es mirava especialment als confessoris era si tenien les reixetes prou fines¹³⁵. A Corró d'Amunt el sagrari havia de ser daurat¹³⁶. Repetidament recomana el bisbe que la pila baptismal estigui provista d'una caldereta per l'aigua¹³⁷. Els Sants Olis per al baptisme i l'extremaunció han de ser guardats amb decència, en recipients de plata, recomana el bisbe a Vallirana¹³⁸. Les imatges són també inspeccionades amb cura¹³⁹. A Ullastrell és la pintura de Santa Margarida la que reclama l'atenció del bisbe:

«Habiendo observado que en el altar de Santa Margarita hay una pintura que la representa de una manera poco decente, mandamos que a la mayor brevedad posible se corrija, figurándose por un pintor diestro una pañuelita u otra cosa semejante»¹⁴⁰.

La inspecció de l'administració eclesiàstica tenia el seu lloc propi en els llibres de baptismes, de confirmacions, de matrimonis, de defuncions, d'administracions de confraries i altars, de visites pastorals, de misses encarregades i altres càrregues, etc. En els llibres del despatx parroquial el bisbe mirava si es complien totes les formalitats: si les partides portaven totes la firma del rector, si constaven els cognoms, si els esposos havien rebut la benedicció nupcial, etc. La importància donada a aquesta última qüestió es manifesta explícitament a Olivella:

130. *Libro de Decretos*, folis 26-27, *loc. cit.* en la nota 87.

130bis. *Ibid.*, foli 69.

131. *Ibid.*, foli 36bis

132. *Ibid.*, foli 28.

133. Per exemple, Mollet, *ibid.*, foli 1, i Alcoll, foli 70.

134. A Vilanova de la Roca, foli 67, a Montornès, foli 63, i a Santa Agnès de Malenyans, foli 69v.

135. A. Bigues, foli 9, a Montornès, foli 63 i a Cardedeu, foli 27.

136. A Corró d'Amunt, foli 22, i a Castellví de Rosanes, foli 30bisv.

137. Per exemple, a Llerona, foli 22 i a Corró d'Avall, foli 23.

138. Foli 25bisv.

139. Per exemple, a Santa Maria de Palautordera, foli 35, a Castellbisbal, foli 36v, i a Castellar del Vallès, foli 42v.

140. Foli 38bis.

«S.E.I. observó no constar la bendición nupcial del matrimonio celebrado entre Pujol y Tort, mandó al ecónomo lo averiguase; y, en el caso de no haber cumplido con esta ceremonia santa, dispusiese lo necesario para que no quedaran privados de las gracias a ella inherentes»¹⁴¹.

Els llibres de comptes eren els que ocupaven més espai en els decrets episcopals: es destaca gairebé a tot arreu el retard en el cobrament de censos; a Montornès, el bisbe consigna una raó espiritual per a portar al dia aquest tipus de comptes, i és que «las almas de los piadosos fundadores» no tenen ningú més que els defensi, sinó el rector, que guarda els justificants de les fundacions¹⁴². El bisbe no cessa de recomanar, pel que fa als comptes, la instrucció del bisbe Giménez de Cascante, del 1729¹⁴³.

El problema econòmic que, a Gelida, plantejava la necessitat de construir un nou edifici per a l'església, l'abordà el bisbe cridant l'Ajuntament i recomanant la responsabilització dels feligresos:

«Como hayamos llamado al Ayuntamiento y a la Junta de obra de la iglesia parroquial, para hacerles presente la apremiante necesidad que tienen de poner manos en negocio tan del servicio de Dios y de utilidad del pueblo, recomendamos al Rdo. Cura este asunto, y le prevenimos que manifieste nuestros sentimientos a su feligresía, inspirándoles la idea de contribuir con alguna porción de frutos, que es el modo con que se han hecho la mayor parte de las iglesias»¹⁴⁴.

En el mateix terreny de l'economia, es pot copsar a Olesa de Bonesvalls l'existència d'una font d'ingressos per a la parròquia, en forma de cobrament en espècie d'un interès pel préstec de blat per a sembrar. Vistes les circumstàncies, el bisbe recomana de rebaixar l'esmentat interès en un cinquanta per cent:

«Las vicisitudes de los tiempos han contribuido mucho a entibiar la caridad de los fieles, y éste es el motivo por el que vemos casi abolido en esta parroquia la práctica loable del depósito de trigo recogido por las administraciones, «vulgo botiga», que se custodiaba en la casa rectoral. De esta suerte, tenían los necesitados donde recurrir para la sementera, devolviendo después a la época de la cosecha otro tanto, por el módico interés de un cuartán por cuartera, que cedía en beneficio del culto. Nos, que vemos en

141. Foli 142bis. També a Esparreguera, foli 169bis.

142. Foli 4.

143. Per exemple, Parets, foli 5, i Granollers, foli 6, etc.

144. Folis 162bis-163bis.

esto una obra grata a Dios y a sus santos, al paso que humanitaria y auxiliadora de los pobres, deseamos que se restablezca al efecto, recomendámosla con especial encargo al Rdo. Cura para que interese a los feligreses, proponiéndoles el medio cuartán por cuartera que nos parece más aceptable, atendidas las circunstancias»¹⁴⁵.

Una altra dependència eclesiàstica inspeccionada a més del temple, era el cementiri. Dues recomanacions pintoresques, que es situen entre moltes altres sobre l'estat de les parets i la decència general del lloc sagrat, les dóna Costa i Borràs a Sant Martí de Riells i a Ullastrell. A Riells, decreta que les sepultures tinguin una profunditat aproximada de deu pams,

«porque hemos visto con horror unas cuantas piedras que a duras penas ocultaban un cadáver poco distante de ellas»¹⁴⁶.

A Ullastrell, l'abús era d'un altre ordre:

«la mucha hierba que hemos visto al visitarlo [el cementiri] son más propias (sic) de un prado que de un lugar religioso»¹⁴⁷.

Un acte que no faltava en cap visita, encara que no en totes es consigna en el *Libro de Decretos*, era la confirmació. El cronista de Corbera deixa constància que es van confirmar en aquella població persones de 56 a 60 anys¹⁴⁸.

A les parròquies on hi havia una comunitat de preveres (beneficiats i adscrits, a més del rector i eventuais vicaris), el bisbe s'ocupava dels seus problemes. D'aquestes comunitats, n'hi havia, entre els pobles visitats, a Granollers, a Sant Celoni, a Caldes de Montbui, a Martorell, a Terrassa, a Sabadell, a Vilafranca del Penedès, a l'Arboç, a Vilanova i la Geltrú, a Sitges i a Esparreguera. Els problemes més aguts es donen a Vilafranca, on hi havia picabaralles de diferent gènere entre els comunitaris i el cap de l'església parroquial i del territori, denominat «vicari perpetu». Les següents prescripcions són un índex dels problemes plantejats, i del decidit recolzament que el vicari perpetu rep del bisbe:

145. Folis 147bis-147bisv. Una quartera tenia 12 quartans. Per tant, un quartà per quartera representava el 8,33 per cent d'interès. Hi ha una menció a la mateixa temàtica en la visita a Sant Pere Molanta, folis 155bis-155bisv.

146. Foli 83.

147. Foli 37bisv.

148. «El Ancora», 22 d'octubre de 1851, núm. 650, p. 482.

«Que ninguna función religiosa se celebre sin su conocimiento y anuencia. Que la Rda. Comunidad no se reúna en capítulo sin noticia del Rdo. vicario perpetuo (...) Que se le entreguen íntegras las distribuciones que en estos últimos dos años ha dejado de percibir (...)»¹⁴⁹.

La batalla amb el vicari perpetu agafava les formes subtils que revela aquesta part del decret de la Visita pastoral:

«Habiéndose notado de algún tiempo a esta parte que, en los entierros que llevan hachas se apagan al entrar a la iglesia, sin duda con la idea de que no queden ni cedan a favor del Rdo. Vicario perpetuo, proveemos que en vez de adjudicarse éstas como derecho parroquial al susodicho Rdo. Vicario perpetuo, se le entreguen cuatro reales de vellón por cada hacha, o dos reales de vellón por cirio, si no se le quieren entregar las hachas o los cirios, dejando a salvo los demás derechos parroquiales»¹⁵⁰.

Entre les recomanacions tòpiques, figuren la guarda dels bons costums clericals que edificuen el poble, l'exercici de la predicació i de la catequesi (a Vilafranca, a Vilanova, a la Geltrú i en altres llocs recomana la formació d'una Junta catequística¹⁵¹) i la fundació de la confraria del Sagrat Cor de Maria. Aquesta última recomanació és, probablement, la que més es repeteix.

Altres recomanacions de caràcter piadós són el toc de les campanes abans de les misses («cuando los fieles oyen la campana, se acuerdan y se mueven naturalmente a ir al templo, cosa que no sucede si deja de tocarse», diu el bisbe a Vilafranca)¹⁵², la celebració del matrimoni amb la benedicció nupcial «intra missam»¹⁵³, el rés del Sant Rosari cada dia¹⁵⁴, el viàtic solemne pels carrers¹⁵⁵, la prohibició de la música en les misses resades¹⁵⁶, la prescripció que els capellans i laics s'agenollin a l'Incarnatus del Credo¹⁵⁷, la prohi-

149. Folis 53bis-53bis^v.

150. Foli 53bis^v.

151. Foli 56bis, 94bis^v, i 100bis^v.

152. Foli 60bis.

153. «Habiendo notado que hay un número demasiado crecido de casados que no han recibido las santas bendiciones, mandamos que se inste para que las reciban, y que en adelante se celebren los matrimonios por la mañana, y se oiga seguidamente el santo sacrificio de la misa», prescriu Costa i Borràs a Cardedeu (foli 27).

154. Palautordera, foli 36.

155. A l'Arboç, foli 82bis^v.

156. A Vilafranca del Penedès, foli 62bis.

157. Igualment a Vilafranca, foli 61bis-61bis^v.

bició de confessar dones a l'església els vespres¹⁵⁸ i que les dones portin vestes durant la Setmana Santa a les processons¹⁵⁹. El criteri restrictiu respecte del sexe femení apareix clarament en aquesta prescripció feta a Vilafranca del Penedès:

«Prohibimos el canto o entonación de mujeres en las músicas de misas, aunque parezca devoto, porque dentro de la iglesia el Apóstol les tiene marcado terminantemente el papel del silencio, que es el que les corresponde»¹⁶⁰.

El text dels decrets episcopals reflecteix també certs costums populars, que és útil de recollir. El Carnaval donava lloc, al Vendrell i a Vilanova, a exhibicions de persones disfressades amb indumentària religiosa. A més de recomanar que el rector neutralitzés aquestes disbauxes, amb actes de pietat organitzats en concurrència amb les manifestacions populars¹⁶¹, indica el bisbe al rector de Vilanova i la Geltrú el camí del recurs a l'autoritat civil:

«El Rdo. Cura hará una visita de urbanidad en vísperas del Carnaval a la autoridad, y le recordará lo que prohíbe la Iglesia a fin de obtener de ella un bando y medidas eficaces para precaver excesos o reprimirlos»¹⁶².

El recurs a l'autoritat civil té un to més amenaçador a Palautordera, davant abusos extracarnevalescos:

«Si después de nuestra amonestación al alcalde se oyeran en este pueblo cantares indecentes e inmorales, nos dará aviso [el rector] para acordar lo que sea conveniente»¹⁶³.

A Corró d'Amunt, hi havien unes anelles a la paret de la façana de l'església, que servien per a lligar-hi les cordes de l'envelat: el bisbe mana que les treguin¹⁶⁴. A Ripollet hi havia el costum de

158. Per exemple, a la Geltrú, foli 100bis^v, i a Sitges, on diu textualment: «Con arreglo a las prescripciones de la Iglesia, prohibimos que los sacerdotes oigan confesiones de noche de mujeres, debiendo colocarse los confesionarios de manera que el secreto que se busca no dé margen a habladurías que desprestigian siempre al clero, y que son un verdadero abuso». (Foli 140bis-140bis^v).

159. A Vilafranca del Penedès, foli 59bis-59bis^v.

160. Foli 55bis.

161. Foli 95bis.

162. *Ibid.*

163. Foli 36.

164. Foli 22.

deixar barrets o vestits sobre els altars laterals durant les celebracions¹⁶⁵. A Terrassa el bisbe prohibeix que les dones vagin amb cistells a l'església, i que els homes es presentin al temple en cos de camisa¹⁶⁶. A Vilanova, prescriu que es tregui el costum de començar la verema el dia de la Nativitat de la Mare de Déu (8 de setembre), i censura el fet que es facin rifes a l'interior de l'església¹⁶⁷. I a Caldes de Montbui s'enfronta amb un abús entre els promesos:

«Siendo intolerable el abuso de cohabitar los llamados «promesos», antes de celebrarse el Santo Sacramento del Matrimonio, excitamos el celo del Rdo. Perpetuo y temporal, para que se extirpe y desaparezca de entre sus feligreses este escandaloso y punible concubinato»¹⁶⁸.

La recomanació episcopal que té una relació més directa amb la vida religiosa de la gent és, tal vegada, la que fa Costa i Borràs a Sant Pere Molanta, amb vista a mantenir i fomentar les pràctiques piadoses dels habitants de les masies situades a grans distàncies de l'església:

«En las casas que tiene diseminadas, a larga distancia de la iglesia, procurará introducir alguna devoción loable, e igualmente la lectura piadosa y edificante en los días festivos y veladas de invierno. Podrá aconsejarles el manual de piadosas meditaciones, que sirve en la Congregación de San Vicente Paúl, o las meditaciones del Venerable P. Luis de Granada, o su Guía de pecadores, o La familia regulada, o La vida devota de San Francisco de Sales, o El combate espiritual de Escípoli, o cualquiera de los opúsculos del Sr. Claret»¹⁶⁹.

Conclusió: La disciplina eclesiàstica, un resultat equivoc

L'anàlisi del contingut dels sermons de missió, per una part, i el dels decrets de la Visita pastoral, per l'altra, subratllen la importància que els responsables de l'Església, en aquelles circumstàncies, donaven al restabliment de determinades formes de comportament moral i de disciplina eclesiàstica.

Es pot pensar que, davant els canvis que havia introduït la guerra

165. Foli 56.

166. Foli 48-48v.

167. Foli 95bisv-96bis.

168. Foli 47.

169. Foli 154bis.

civil, conclosa amb la victòria liberal, tant en l'ordre polític i en el paper que l'Església representava dins la vida social com en els costums, els responsables de l'Església posaven la confiança en un sotragueig de les consciències dels fidels mitjançant la predicació missional i la proximitat de la figura del bisbe i de les seves recomanacions particulars. Ni tan sols els passava per la imaginació que l'Església podia tal vegada ser cridada a fer una anàlisi a fons dels canvis que s'havien produït, a reconsiderar el seu paper en la societat i a revisar la seva pròpia disciplina interna. Cap d'aquestes tres perspectives no es trobava present en el quadre de possibilitats que la teologia en vigor i la praxi corrent de l'Església oferien. Els responsables eclesiàstics sembla que tot s'ho juguin en una sola carta: la d'una pastoral de recuperació del poble, per tal de reintegrar-lo dins la pertinença eclesiàstica, els llaços de la qual, el pas del temps i el desconcert que produïen les novetats, havien afluixat.

Però, per tal de copsar més a fons el valor i el significat de les directrius pastorals de l'Església, convé sotmetre a una anàlisi més profunda la interpretació política que, com hem vist, es va donar a la predicació missional.

La sospita venia de lluny. Claret indica que, ja el 1840, «no se podía dar a la función nombre de misión, sino de Novena de ánimas, de la Virgen del Rosario, del Santísimo Sacramento, de tal santo, para no alarmar a los constitucionales». I afegeix, tot declarant com aquestes circumstàncies condicionaven la predicació:

«Andaba con sumo cuidado en no decir alguna palabra de política, a favor o en contra de alguno de los dos partidos [«realistas» o carlins, i «constitucionales», o liberals]. Gracias a Dios, nunca me pudieron coger»¹⁷⁰.

En principi, doncs, la predicació dels missioners cobria de silenci tot el que feia referència a la política, tot i que l'Església havia estat enormement perjudicada per obra dels guanyadors de la guerra civil, els «constitucionals» o liberals.

Tanmateix, si parlar hauria provocat conflictes, callar produïa equívocs inevitables i transcendents. L'equívoc decisiu era el de definir en termes d'irreligiositat i de depravació moral tot el contingut del canvi que s'havia produït amb el triomf de la revolució

170. SAN ANTONIO MARIA CLARET, *Escritos autobiográficos y espirituales*, Madrid 1959, p. 274.

liberal. És evident que incautar-se dels béns de l'Església i expulsar els religiosos i religioses dels convents eren, a la vista d'un catòlic, actes d'irreligiositat. Però en la desamortització eclesiàstica i en l'exclaustració dels religiosos hi havien implicats problemes de propietat feudal, de les enormes riqueses que posseïa l'Església, de l'excés del nombre de convents, i de la qualitat de la vida religiosa en els mateixos convents. Si l'anàlisi d'aquest conjunt de problemes annexos no resultava possible, donada la reacció de les forces polítiques victorioses, i donat també l'estat d'ànim dels perjudicats, es produïa un equívoc gravíssim en parlar genèricament d'irreligiositat.

Per altra banda, rebutjar la disciplina eclesiàstica era una decisió que podia anar acompanyada d'actes d'immoralitat, o podia produir-los com a conseqüència. Però la denúncia d'aquestes immoralitats no podia fer-se sense equívocs, si no es prenia en consideració simultàniament el pes que la ideologia i l'estructura de l'Església tenien de fet sobre la societat. La decisió de posar-se al marge de la disciplina eclesiàstica portava annex en molts el desig de rebutjar aquell pes social de l'Església, que no podia ser imposat, sense crear equívocs, en nom de la moralitat.

En aquest context de confusió, reafirmar la disciplina moral i cultural podia portar —i de fet portava— inclòs el desig d'una restauració de la figura i del paper que l'Església tenia amb anterioritat a la revolució liberal. Era així com l'activitat i la predicació de l'Església es convertien, des del punt de vista polític, en potencialment subversives.

El pes potencialment polític que fluïa de la recuperació de la massa cristiana per a la disciplina eclesiàstica el confessava el mateix Claret, arquebisbe de Santiago de Cuba, en una carta al governador general de l'illa, el 25 de juliol de 1851, quan deia:

«Es verdad que hasta aquí no me he movido ni me moveré de las santas y saludables máximas del divino Evangelio en las exhortaciones que he hecho al pueblo. Pero, sin advertirlo ni pensarlo, he desarmado a los revolucionarios desbaratando todos los planes de los magnates, de modo que algunos dijeron que ninguno les hacía más daño ni causaba más miedo que el arzobispo, porque con su predicación y limosnas se hacía dueño de todo el pueblo. (...) Le puedo asegurar que al pueblo lo tengo en mi mano y que, mientras Dios me conserve la vida en esta isla, no habrá revolución»¹⁷¹.

171. *Ibid.*, p. 834.

Així, fins i tot sense que els responsables de l'Església ho intenessin directament, la intensificació de la disciplina eclesiàstica, portada a terme sense clarificar la situació dels creients i de l'Església dins el contorn polític i social, constituïa la mateixa Església com a potencial polític. Això passava a Cuba, amb un signe contrari als interessos dels independentistes. A Catalunya, el sentit implícit d'aquest potencial —que es devia explicitar de moltes maneres: en el joc de les posicions globals sobreenteses, en l'entonació de la veu o en un gest del predicador, en la conversa privada— era antiliberal. No parlar de política en els sermons constituïa moltes vegades una autèntica presa de posició política.

Casimir MARTÍ

Santa Eulàlia, 57-59

L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

Summary

This chapter forms part of a study being undertaken about religious life in the Diocese of Barcelona during the decade 1850 to 1860. It is a period of great importance in the life of the Church in Spain as a whole. The liberal regime, although it was still to experience subsequent oscillations, was in a situation of clear consolidation during this epoch. By means of the Concordate of 1851, the Church decided to accept in principle the new circumstances and, once having overcome the wave of Mendizabal's disentanglement, to admit a fundamental change, i. e. that of depending on the State for a substantial part of its economy. This dependence was accentuated by the so called Madoz disentanglement which took place starting from May, 1855.

On the other hand, the workers' movement was showing spectacular development in Catalonia in the two year period 1854 to 1856. Unfortunately, the Church found itself too deeply involved in the defence against the pressure of the civil power of what it considered «its rights»; and also by its preoccupation in maintaining the internal discipline of the congregation of the faithful, protecting them against external corruption. Fully occupied with these matters, the Church as a whole showed itself to be insensitive to the specific characteristics of the class struggle and, in more general terms, the outlines of the growing industrial society.

An analysis of the mission sermons on the one hand, and of the pastoral visit decrees on the other, show the importance that, under those circumstances, those responsible for the Church gave to the re-establishment of particular forms of moral behaviour and to ecclesiastic discipline. With the final victory of the liberal forces in the struggle against the Carlists, some notable changes had been introduced both in the rôle played by the Church in society, and in the moral habits of the people. In

the circumstances it seems that those responsible for the Church placed their confidence in jolting the consciences of the faithful by means of missionary preaching and by the proximity of the figure of the Bishop with his personal recommendations.

It did not even occur to the Church that perhaps it might be being called upon to carry out a deep analysis of the changes taking place, to reconsider its rôle in society and to revise its own internal discipline. None of these three perspectives are found in the range of possibilities offered by the current theology and praxis of the Church. Its leaders appear to have based all their play on a single card - that of a pastoral of redeeming the flock for reintegration into the ecclesiastic fold, whose bonds had been relaxed due to the passing of time and the uncertainties produced by the novelties of the age.

The present study pays particular attention on the one hand to the allegations of political involvement directed against the Clergy and on the other the precautions which the Clergy were in fact taking in this regard. The general conditions of ecclesiastic life in Spain made it very difficult to avoid such accusations. In fact, because of its refusal to make a public analysis of the political changes taking place, the Church was unable to prevent its activity in support of the restoration of moral habits and the previous ecclesiastic discipline, being interpreted (perhaps not without some foundation) as evidence of a desire for the return of the previous political institutions.